

Moj ramazan

EDUKATIVNI MAQAZIN • BROJ 7 • TUZLA • MART 2025. • RAMAZAN 1446.

Moj ramazan

EDUKATIVNI MAQAZIN

Sadržaj

RAMAZANSKA PORUKA MUFTIJE TUZLANSKOJ DR. VAHID-EF. FAZLOVIĆA	4
Prof. dr. Mensur-ef. Husić RAMAZANSKO OKRILJE ALIAHOVE MILOSTI	6
Prof. emeritus dr. Izet Zikjri Pojević NEKI MENTALNO-ZDRAVSTVENI I DUHOVNI ASPEKTI ISLAMSKOJ POSTA	10
Mr. Alem Dedić SJEĆANJA NA RAMAZAN: prof. Idriz-ef. Memić	14
Mr. Smajo-ef. Mustafić RAMAZAN I MEĐULJUDSKI ODNOSI	17
Mr. Rijad Šestan i Almasa Šestan HARMONIJA UNUTAR NAŠEJ BIĆA QRAĐI MEĐULJUDSKE ODNOSI UNUTAR PORODICE	20
Hafiza Zahida Vračo NEPOVREDIVOST KOMŠIJSKOJ PRAVA I DOSTOJANSTVA	23
Mr. Amra Sinanović MEĐULJUDSKI ODNOSI U ŠKOLI I ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU	26
Mr. Mevlā Mehanović DIGITALNA KOMUNIKACIJA MEĐU DJECOM	30
Ehlimana Suljić PUTNIK I RAMAZANSKI POST	32
Mr. Abdulah-ef. Husić KEFARET I FIDJA	34
Hafiz Merim-ef. Đulović DŽAMIJA - IZVOR SMIRAJA I DUHOVNOSTI	36
Hifzija Suljić RAMAZAN I NAKON RAMAZANA	38

Impressum

Izdavač: Muftijstvo tuzlansko
Za izdavača: Mensur Husić
Urednica: Amina Đulović
Lektura: Nedim Alić
Tehničko uređenje: Elvedin Kozarević
Fotografije: www.freepik.com
Naslovna i posljednja strana:
Ahmet-pašina ili Bijela džamija u Qračanici
(Autor fotografije: Turistička zajednica Qrada Qračanice).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى
وَالْفُرْقَانِ ۚ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۗ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى
سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۗ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ
وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ
إِذَا دَعَانِ ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

U ime Allaha, Svemilosnog, Samilosnog!

U mjesecu ramazanu počelo je objavljivanje Kur'ana, Upute za ljude, i jasnih dokaza Prave Staze, i lučenja Istine od laži.

Pa koji od vas u ramazanu budu kod kuće, neka poste! A ko bude bolestan, ili bude na putu

- toliko dana napostit će.

Allah želi da vam olakša, a ne želi da vam oteža, i da navršite postom toliko dana, i da veličate Allaha zato jer vam je On ukazao na Pravu Stazu,

i da budete zahvalni!

A kad te robovi Moji za Mene pitaju,

Ja sam, doista, blizu!

Odazivam se molbi molitelja kada Mene moli! Pa nek' se i oni odazovu Meni,

i nek' vjeruju u Mene da bi upućeni bili.

(El-Beqare, 185-186)

Ramazanska poruka
muftije tužlanskoj dr. Vahid-ef. Fazlovića

Blagoslovljeni mjesec bogobojažnosti i plemenitosti

Bismillahir-rahmanir-rahim.

Hvala Allahu, Gospodaru svjetova, Milostivom, Samilosnom. Salavate i selame upućujemo plemenitom poslaniku Muhammedu, alejhi selam, njegovom časnom rodu i sljedbenicima.

Draga braćo i poštovane sestre!

Uzvišeni Gospodar Svoju milost je pretočio u mudre i spasosne riječi Kur'ana Plemenitog, koji je putokaz ljudima i jasan dokaz pravoga puta i razlikovanja dobra od zla sve do Sudnjeg dana (El-Bekare, 185). Nije bilo boljeg puta da se ljudima i drugim stvorenjima prenese Kur'ani-kerim do posredstvom Allahovog izabranika i miljenika Muhammeda, alejhi selam, koji je u blagoslovljenoj ramazanskoj noći El-Kadr obradovan prvim rečenicama Objave. Zato smo se s velikom nadom proteklih mjeseci pripremali za dolazak ramazani-šerifa, mjeseca Kur'ana i posta.

U ramazanskim danima, cijelim svojim bićem težimo da iskrenim ibadetom učvrstimo vezu sa Stvoriteljem, Čija uputiteljska Riječ osvjetljava mračne dijelove naše životne staze, rastjerujući oblake pesimizma i neizvjesnosti koji se nad nama počesto nadviju.

Posebno dragocjena odlika ramazani-šerifa je post propisan robovima Uzvišenog da bi bogobojažni bili i da bi se grijeha

klonili (El-Bekare, 183). Proničući u mudrosti ramazanskog posta i drugih ibadeta tokom ovog blagoslovljenog mjeseca, svjetlo spoznaje jače obasjava srca vjernika i vjernica. Post nam tako otkriva da smo u mogućnosti sami sebe bolje spoznati, mijenjati se i na trnovitom životnom putu, istrajno se grijeha kloniti. Podučava nas strpljenju i zahvalnosti, jača samodisciplinu i podstiče na dobročinstvo, motivira da budemo međusobno čvršće povezani, spremniji da se jedni drugima približimo, da u ime Gospodara Milostivog zajedno odolijevamo kušnjama na koje nailazimo.

Uzvišeni Allah nas je istinitom kur'anskom riječju podučio i obavezao da u svakom vremenu i na svakom mjestu sačuvamo ključna životna načela, među kojima se nalaze i dva principa: duhovna snaga i dobročinstvo. Ništa nas ne bi smjelo omesti ili zavarati pa da ostanemo bez pologa iz kojeg dobijamo nepohodnu duhovnu snagu s kojom ćemo osigurati sva naša najplemenitija stremljenja, u sadašnjosti i budućnosti. Duhovna snaga muslimana je u svijetloj vjeri islamu.

I ništa nas ne bi smjelo sputati pa da iščezne naše dostojanstvo, duboko ukorijenjeni karakter i sposobnost koja nas usmjerava ka najvišim ljudskim svojstvima krijeposti, čistote i dobrote, a udaljava nas od oholosti i sebičnosti. Samo onaj ko se uzdigne u svom dostojanstvu, poštovat će dostojanstvo drugih ljudi.

Allah, dželle šanuhu, u Svojoj Knjizi propisuje: **Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu** (El-Maida, 2).

Muhammed, alejhi selam, podučava nas: *Vjernici su poput građevine, čvrsto su međusobno povezani* (Buharija i Muslim).

Neka bogobojažnost i plemenitost budu naše najbolje ramazansko naslijeđe koje ćemo sticati i čuvati.

Duboko iz srca i duše upućujmo dove Svemogućem Bogu da cijelom svijetu, pa i nama u našoj lijepoj domovini, poboljša stanje i ukaže na Pravi put.

Svim muslimanima želim da ramazan prožive predani ibadetu, u miru i zadovoljstvu, i da vrijednosti koje postignu budu za dobrobit svih plemenitih ljudi.

Ramazani-šerif mubarek olsun!

Ramazansko okrilje Allahove milosti

Prof. dr.
Mensur-ef. Husić

je vrijeme bereketa i smirenosti, vrijeme snaženja ljudskosti. Iz predaja koje govore o životu ashaba saznajemo da je mjesec ramazan zauzimao posebno mjesto u njihovim životima. Prema predanju Mulla Fadla, ashabi su šest mjeseci doveli Uzvišenom Allahu da ih uvede u ramazan, a šest su mjeseci doveli da primi od njih post i ramazanske ibadete. Taberani bilježi da su tabiini Jahja ibn Kesir i Mekhul učili dovu: „Gospodaru moj, predaj me ramazanu, predaj ramazan meni i prihvati ga od mene.“ Allah, dželle šanuhu, je propisao post s ciljem postizanja bogobožnosti, koja se izražava u posebnoj duhovnoj čistoti ljudskog srca, te nepostojanju nedostataka u riječima i djelima.

O vjernici, propisuje vam se post, kao što je bio propisan i onima prije vas, da biste bili bogobožni. (El-Bekare, 183)

Jedan od plodova bogobožnosti je *furkan* – sposobnost razaznavanja istine od laži, postizanje Allahove milosti i oprosta od grijeha. Danas u vremenu velikih izazova, kada se lažnim vijestima nastoji formirati lažna svijest, ramazan je velika prilika za vjernike da se usidre u mirnu luku, u kojoj će sačuvati svoje umove i svoja srca od velikih talasa današnjice.

Ramazansko vrijeme i ramazanski ibadeti su najbolji lijek za slijepo srce, srce

koje je izloženo dunjalučkim iskušenjima. Post je štit koji zaustavlja dunjalučke strijele i omogućava srcu da se razvija u zdravoj duhovnoj (ruhanijetskoj) atmosferi. Ebu Ubjede, radijallahu anhu, prenosi: „Čuo sam Allahovog Poslanika, alejhi selam, kako govori: 'Post je zaštitni ogrtač za čovjeka sve dok ga on ne pocijepa.'“ (Ibn Madže, El-Hakim) Post je ogrtač koji čovjeka štiti od šejtana i ružnih djela. Post je štit koji čovjeka štiti od kazne na budućem svijetu. Na putu postizanja Allahove milosti i nagrade, potrebno je da se postać suzdržava od ružna govora, ogovaranja, klevetanja, laži, potvora, širenja lažnih vijesti i drugih nedolichnih radnji.

Mjesec širenja horizonata spoznaje

Spoznaja smisla postojanja nama vidljivih i nevidljivih svjetova neposredno je vezana za spoznaju čovjeka i smisla njegovog postojanja na ovom svijetu. Čovjek je biće dviju dimenzija, duhovne i materijalne. Čovjekova zadaća je da oplemeni svoju dušu i karakter i da se suprotstavi prizemnim zahtjevima svoje duše. Ramazan je prilika da vjernik promisli o Allahovim blagodatima kojima je darivan i da Mu zahvaljuje, a koje zbog dunjalučkih vela nije u stanju da vidi svojim okom kao u ramazanu. Allah, dželle šanuhu, kaže: *I daje vam od svega onoga što od Njega išćete, i ako biste Allahove blagodati brojali, ne biste ih nabrojali. - Čovjek je, uistinu, nepravedan i nezahvalan. (Ibrahim, 34)* Za vrijeme ramazana čovjek upoznaje veličinu Allahovih blagodati. Prije svega, riječ je o blagodatima života, zdravlja, opskrbe, potomstva, imetka i svih drugih bez kojih je njegov život nemoguć. Tokom godine ljudska srca se uspravljaju pod utjecajem dunjaluka, duhovno klonu i malo ili nimalo na njima zahvaljuju. Vrijednost dana se spoznaje onoga trenutka kada nastupi noć. Stvari se spoznaju po svojim suprotnostima.

Ramazan je vrijeme u kojem postaćeva čula dobiju posebne dimenzije. U vremenu kada je stanje ljudske uobrazilje veoma izraženo, ramazan je prilika da se skinu njezina vela, kako bi se život motrio okom duhovnosti. Naučno je dokazano ono u što su vjernici dobro osvjedočeni - da se brojne

poteškoće, različite vrste bolesti duhovne prirode i ovisnosti najbolje liječe ibadetom posta i drugim ibadetima za vrijeme mjeseca ramazana.

Mjesec dostizanja posebnih duhovnih stanja i deredža (stepena)

Mjesec ramazan je prilika za postizanje posebnih duhovnih stanja i deredža. Srce obasjano svjetlom ramazana spoznaje da svi nimeti potječu od Allaha, dželle šanuhu, što u njemu budi ljubav prema Uzvišenom Allahu i želju za zahvalnosti Njemu. Ramazanski ibadeti su prilika da se vjernici oslobode bolesti duhovne prirode, kao što su: oholost, uobraženost, zavist, gordost, škrtost, nestrpljivost, nemir, gramzivost, bestidnost, ljenost, grubost, slijeđenje strasti, potcjenjivanje, ismijavanje, umišljenost, bijes, samovolja, zulum, svađa, inat, ogovaranje, potvora, laž, razbijanje sloge, loše mišljenje itd. Srce oslobođeno od ovih svojstava postaje smireno, smjerno, plemenito i darežljivo. Umjesto mržnje, u njemu se javlja ljubav, umjesto škrtosti darežljivost, umjesto uznositosti poniznost. Zbog toga se vjernici za vrijeme mjeseca ramazana fokusiraju na suštinu posta, kao i svih drugih ibadeta. U hadisima stoji da je Poslanik, alejhi selam, rekao: „Ko se ne prođe lažnog govora i postupka zasnovanog na laži, Allahu nije potrebno da on ostavlja svoje jelo i piće.“ (El-Buhari) U drugom hadisu Poslanik, alejhi selam, kaže: „Ima postača koji od svog posta nemaju ništa osim gladi, i ima klanjača koji od svog namaza nemaju ništa osim umora (bdijenja).“ (Ibn Madže)

Mjesec zbližavanja muminskih srca

Ramazan je mjesec zbližavanja muminskih srca koja su se bila udaljila jedna od drugih. Dunjaluk i dunjalučka stremljenja uzimaju svoj danak. Jedna od bitnih dimenzija naše životne stvarnosti je otuđenje ljudi jednih od drugih. Usljed materijalnog blagostanja i stremljenja ljudi se osjete samodovoljnim, pa se udalje od drugih ljudi. Ramazanski ibadeti pomažu čovjeku da progleda duhovnim očima, da očisti svoje

srce u kojem se javlja nit ljubavi i povezanja. U ramazanskom vremenu vjernici su ponovo zajedno u safu na dnevnim-namazima i teravijah-namazima, na mukabelama (zajedničkom učenju Kur'ana), na porodičnim i drugim zajedničkim iftarima. Ljudska solidarnost posebno dolazi do izražaja kada postaći osjete i stanja onih koji žive u stanju potrebe. Pokazatelj ove milosti u srcima ljudi je njihova spremnost da brinu za stare, slabe i bolesne, da im donose iftar i druge potreštine na kućna vrata.

Mjesec mudžahede (borbe protiv vlastitog nefsa)

Ramazan je prilika da čovjek pobijedi prije svega sebe, odnosno svoj nefsa. Nakon bitke na Bedru, koja se dogodila 17. ramazana 2. hidžretske godine, Allahov Poslanik, alejhi selam, je rekao: „Vratili smo se iz male bitke – malog džihada u veliku bitku – veliki džihad. Ashabi upitaše: „Šta je veliki džihad?“ Poslanik odgovori: „To je borba sa samim sobom, borba sa svojim slabostima.“ Ramazansko vrijeme je izvanredna prilika za borbu protiv svojih slabosti. Čovjek se rađa u čistoj prirodi te mu je imperativ da čuva čistotu duše i da je duhovno i intelektualno jača i snaži. Ramazan je prilika da čovjek okrene životnu stranicu, da se vrati Uzvišenom Allahu. Ramazan je mjesec duhovnog mira, koji rezultira mirenjem ljudi, tako što sputava plamenove njihovog nefsa i u njihova srca unosi smiraj duhovnosti. Allahov Poslanik, alejhi selam, u hadisu koji prenosi Taberani, kaže: „Držite se 'hazena' jer je on ključ srca!“ „Ja Resulullah“ - rekoše - „kako hazena“? On reče: „Natjerajte svoje nefsove na glad i prisilite ih na žed.“

A onome koji pred dostojanstvom Gospodara bude strepio i nefsa od prohtjeva uzdržao, Džennet će boravište biti sigurno. (En-Naziat, 40-41)

Mjesec Kur'ana

Mjesec ramazan je mjesec u kojem je počelo objavljivanje Kur'ana, azimu šan, Muhammedu, alejhi selam, u pećini Hira u

noći Kadr. Musliman tokom života nastoji svoje srce vezati za Kur'an, čiji intezitet posebno dolazi do izražaja u mjesecu ramazanu, kada se otvaraju vrata Allahove milosti, kada se skidaju vela sa ljudskih srca, koja bolje i ispravnije razumijevaju kur'anske pouke i kazivanja. Kružoci u kojima se spominje Allahovo ime, uči Allahova Knjiga (mukabele) su velika prilika za muslimana da se duhovno osnaži u njima, da se približi Uzvišenom Allahu. Allahov Poslanik, alejhi selam, je rekao: „Ne okupe se ljudi u nekoj od Allahovih kuća da uče i međusobno studiraju Allahovu knjigu, a da se na njih ne spusti smirenost, da ih ne prekrije rahmet, da ih ne okruže meleki i da ih ne spomene Allah onima koji su kod Njega.“ (Buharija)

A kada učiš Kur'an, između tebe i onih koji u onaj svijet ne vjeruju Mi zastor nevidljiv stavimo. (El-Isra, 45)

Investirati u ramazansko vrijeme

Ramazansko vrijeme je velika prilika. Svaki hairli projekat započet u mjesecu ramazanu uspješno se privede kraju. Allahov Poslanik, alejhi selam, nas je obavijestio da se svako dobrovoljno djelo (nafila) u ramazanu nagrađuje kao učinjeni farz u nekom drugom mjesecu, a izvršeni farz u ramazanu nosi nagradu sedamdeset farzova učinjenih mimo ramazana. O vrijednosti ibadeta posta Allahov Poslanik, alejhu selam, je rekao: „Uzvišeni Allah je rekao: 'Svako čovjekovo djelo pripada njemu, osim posta; on pripada Meni i Ja za njega (posebno) nagrađujem.'“ (Buhari i Muslim) U ramazanu se svako pobožno djelo višestruko nagrađuje, pa i ono što se pojede za sehur je pobožno djelo koje se višestruko nagrađuje. Allahov Poslanik, alejhi selam, je rekao: „Sehurite, jer se u tome nalaze ogromne blagodati.“

Ubade b. Samit, radijallahu anhu, prenosi da je Allahov Poslanik, alejhi selam, rekao: „Došao vam je ramazan, mjesec blagoslova. U tom mjesecu Allah se usmjerava prema vama i spušta Svoju posebnu milost, oprašta grijeha i prima dove. U ramazanu Allah gleda vaše nadmetanje u činjenju dobra i hvali se vama pred Svojim melekima.

Stoga, polažite Allahu ispravnost s vaše strane! Uistinu, jadan i nesretan je onaj ko bude lišen Allahove milosti u ovom mjesecu.“ (Et-Taberi) Osoba koja nije u stanju da postigne Allahovo zadovoljstvo i milost u ramazanu, treba se zapitati kada će onda biti u stanju. U ramazanu su svi poslovi olakšani zato što su šejtani povezani u sindžire a vrata Dženneta otvorena.

Ka'b ibn Udžre, radijallahu anhu, prenosi: „Resulullah, alejhi selam, je rekao: 'Primaknite se minberu!', i mi smo se primakli. Kada se popeo na prvu stepenicu minbera, rekao je: 'Amin!' Kada se popeo na drugu stepenicu, rekao je: 'Amin.' I na trećoj stepenici rekao je: 'Amin!' Kada je sišao sa minbera, rekli smo: 'Allahov Poslaniče, danas smo od tebe čuli što nikada prije nismo čuli.' On je rekao: 'Kada sam se popeo na prvu stepenicu minbera, Džibril, alejhi selam, se pojavio preda mnom i rekao: 'Proklet neka je onaj ko dočeka ramazan i dozvoli da mu on prođe a da ne zaradi oprost!' Ja sam tada rekao: 'Amin!' Kada sam se popeo na drugu stepenicu, rekao je: 'Proklet neka je onaj pred kojim se spomene tvoje ime a on ne donese salavat na tebe!' Ja sam kazao: 'Amin!' Kada sam se popeo na treću stepenicu, kazao je: 'Proklet neka je onaj ko doživi da njegovi roditelji ili jedan od njih ostare, pa ga njegovo služenje i briga o njima ne uvede u Džennet.' Ja sam rekao: 'Amin!'“ (Hakim)

Musliman posvećuje posebnu pažnju svakom trenutku mjeseca ramazana. Ramazansko okrilje je oaza odgoja koja pomaže muslimanima da oplemene svoje duše i duše svoje djece, da unesu nur

(svjetlo) u svoje domove. Kako to postići? Prenosi Džabir ibn Abdullah: „Govorio nam je Poslanik, alejhi selam: „O ljudi, učinite tevbu Allahu, prije nego umrete i požurite sa činjenjem dobra, prije nego budete zauzeti! Povežite ono što je između vas i vaša Gospodara na način što ćete mnogo spominjati Njega! Puno dijelite sadaku tajno i javno, pa ćete biti opskrbljeni, potpomognuti i ojačani!“ (Ibn Madždže)

Ramazan je mjesec u kojem vjernici mole Allaha, dželle šanuhu, za milost i oprost, obraćaju Mu se dovom za potomstvo, ummet i domovinu, mjesec u kojem udjeljuju sadaku, pomažu svojoj braći u nevolji. Vrata milosti, oprosta i dove u mjesecu ramazanu su otvorena. Nijedno dobro djelo učinjeno u ime Allaha, dželle šanuhu, neće biti zanemareno. U ramazanu treba da dođe do izražaja duh natjecanja među vjernicima, da učine što više dobrih djela. U ovom mjesecu čovjek se treba natjecati sam sa sobom, da u svakom novom danu mjeseca ramazana učini više. Koliko god dobrih djela da učini, jer će doći vrijeme kada ih neće biti u stanju činiti. Neka naš ramazanski i životni moto budu riječi imama Ahmeda. Kada su ga upitali o tome kada će se vjernik odnoriti, on je odgovorio: „Odmorit će se kada mu noga u Džennet uđe, prije toga odmora nema, prije toga su dobra djela!“

„Gospodaru naš, predaj nas ramazanu, predaj ramazan nama i prihvati ga od nas.“

Amin!

Neki mentalno-zdravstveni i duhovni aspekti islamskog posta

Profesor emeritus dr. Zet Zikri Pajević,
subspecijalista kliničke psihijatrije i psihoterapije

Kur'an i sunnet su izvori šerijata. Kur'an je Allahova riječ i Allahova misao. On je vjernicima uputstvo i lijek. (XLI, 44). Sunnet je ono što je Muhammed, alejhi selam, govorio, radio ili odobrio da se radi. Šerijat je skup propisa po kojima se treba vladati da bi se ostvarila sreća na ovom i budućem svijetu. U izvornom značenju riječ šerijat znači: "jasan put koji se slijedi", "put kojim trebaju ići vjernici".

Kako šerijatski propisi čuvaju zdravlje? S obzirom da se nalazimo u mjesecu ramazan, mjesecu islamskog posta, pokušat ćemo to objasniti na primjeru onog šerijatskog propisa čija je vrijednost, u tom smislu, istaknuta riječima Muhammeda, alejhi selama: "Postite pa ćete biti zdravi."

Ramazanskim postom se traži da čovjek odluči da tokom dana (od izlaska do zalaska sunca) u ime Allaha, dželle šanuhu, stavi pod kontrolu svoj nutritivni i seksualni

nagon. Analizirajmo ove dvije ključne komponente islamskog posta:

Prvo: Odluka da se propis u ime Boga izvrši. To je ono što islamski post suštinski razlikuje od prakse gladovanja, autofagije, dijetalne prehrane itd. Prihvatanjem vjerskog propisa i pokoravanjem Uputi svoga Stvoritelja čovjek se svjesno uključuje u

sveopći red i poredak koji vlada u Univerzumu, što ima za posljedicu besprijekorno funkcioniranje svih njegovih psihofizičkih komponenti; harmoniju, jedinstvo svih funkcija, jer se sav stvoreni, materijalni i nematerijalni svijet, kad se podvrgne volji Sveopćeg Upravitelja i Ravnatelja Univerzuma, nalazi u svom prirodnom, primordijalnom blagostanju. Činom pokoravanja svom Gospodaru čovjek prestaje biti rob samoga sebe i svoga okruženja i time otklanja sve faktore koji na njega mogu imati štetno dejstvo. Tom "alhemijom" neplemenito postaje plemenito, zlo se preobraća u dobro a štetno u korisno. To je "kamen mudrosti", ključ vječnosti, i put do trajne ljubavi koja je, kako kaže hazreti Mevlana, "lijek za sve bolesti":

O, ljubavi, naše vrelo radosti,
liječnice za sve naše bolesti.

Tebe treba i ohol i umišljen, ti
si nama kao Platon i Galen.

(Mesneviya I, 23, 24).

Ljubav koja liječi sve bolesti je ljubav prema Allahu, dželle šanuhu. Ona se izražava i mjeri stepenom zahvalnosti na datim blagodatima, odnosno, obimom i dubinom prihvatanja i izvršavanja njegovih naredbi i uputa. Bez pokoravanja volji onoga koga volimo i bojazni da nam bude uskraćena njegova blizina, nema iskrene ljubavi. Muhammed, alejhi selam, je preporučio: "Što Allah voli, volite i vi. Neka su vaša srca uvijek puna ljubavi prema Allahu." U vjerodostojnoj predaji se kaže da je Uzvišeni Allah rekao: *Svako čovjekovo djelo pripada njemu, osim posta; on pripada Meni i Ja za njega (posebno) nagrađujem.* Iz ovoga se može izvesti zaključak da je post, kakav je propisan u islamu, najbolji pokazatelj stepena bogobožnosti i ljubavi prema svome Stvoritelju.

U izvornom značenju riječ *savm*, koja označava islamski post, znači "biti miran", tj. otkloniti od sebe, rasteretiti se, apstinirati od svih postupaka koji čovjeka mogu

uvesti u stanje nemira i skrenuti mu pažnju od onoga što bi stalno morao imati na umu, a to su Upute Uzvišenog Allaha. Ibn Arebi u vezi s tim kaže: „Post kao ibadet (vjerski obred, izraz robovanja) je nazvan *savmom* zato što on na ljestvici ibadeta zauzima najuzvišenije mjesto. Uzvišeni Allah ga je uzdigao time što ostalim ibadetima odriče sličnost sa postom. Uz to, Allah ga odriče Svojim robovima, i pored toga što ga oni praktikuju, i pripisuje ga Sebi, a onoga ko se postom opiše nagrađuje tako što ga vraća Sebi, uzima pod Svoju vlast i pridružuje uza Se po pitanju negiranja sličnosti.“

U eri sekularizma, individualizma i propagiranja ljudskih sloboda, što u najvećoj mjeri u stvarnom životu znači prepuštanje čovjeka svojim strastima i prohtjevima, ljudi pokušavaju da žive izvan okvira tradicionalnih sistema vrijednosti izvedenih iz riznice Božanske Objave pa dolaze u situaciju da, u nedostatku veze sa apsolutnom, neprolaznom egzistencijom (Bogom), tu svoju potrebu zadovoljavaju vezujući se za prolazne objekte, bezvrijedne idole koje nužno gube, i uvijek iznova bivaju izloženi separacionom strahu i posljedičnom osjećanju krivice iz koga se rađa tuga, žalost i depresija. Vjera u Boga kao apsolutna i neprolazna vrijednost, uči čovjeka da se vezuje za ono što nikada neće izgubiti, ukoliko njegovo vjerovanje bude ispravno i ukoliko se bude ponašao prema kodeksu koje to vjerovanje od njega zahtijeva. Svi ljudski strahovi se u tom slučaju svode na bogobožnost, strah da se određenim postupcima ne povrijede moralno-etički principi izvedeni iz Božanskih propisa i time dovede u pitanje vezanost za Stvoritelja. Najbolji način da se ta veza ojača jeste izvršavanje propisanih ibadeta, a posebno posta, jer Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici! Propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste bogobožni bili.* (II, 183). Tako se razvija svijest o kratkotrajnosti i prolaznosti svih drugih objekata i veza sa takvim objektima, što omogućava čovjeku da se oslobodi robovanja njima i da ispravno shvati svoje mjesto u sveopćem poretku svijeta. Strah od smrti, kao primarni strah iz koga proizlaze svi drugi čovjekovi strahovi, ima sasvim drugačije značenje za onoga ko je svjestan da nakon

umiranja slijedi jedna drugačija egzistencija u Vječnosti. Vjerujući u sudbinu, ponovno proživljenje i Sudnji dan čovjek razrješava mnogobrojne dileme koje su, bez toga, stalni izvor neizvjesnosti i strepnje koja vremenom može prerasti u anksiozne, depresivne, opsesivno-kompulzivne, stresne i druge mentalne poremećaje.

Drugo: Stavljanje pod kontrolu nutricionog i seksualnog nagona. Nutricioni i seksualni nagoni su vitalni nagoni koji omogućavaju održavanje života i produženje vrste. U islamu *nefs* (duša, strast, osoba) se definiše i kao *skup prohtjeva kroz koje teče život*. Prvo čovjekovo odstupanje od Božije upute i preporuke vezano je za stavljanje u funkciju ova dva nagona. To je bio i neposredan povod izgnanstva prvog ljudskog para iz džennetskog blagostanja u kome su boravili. Okusivši plodove sa "zabranjenog stabla", prvi čovjek i žena postali su svjesni svoje golotinje, svoje seksualnosti. *Pošto su okusili (plod) stabla pokazaše se njima njihove sramote (stidni dijelovi tijela)...* (Kur'an, VII, 21) Uočljiva je uzajamna tijesna povezanost ova dva nagona, o čemu govori i preporuka Muhammeda, alejhi selam, mladima, koji nisu u mogućnosti da se ožene, da poste kako bi se sačuvali grijeha, kako bi, dakle, mogli kontrolisati seksualni nagon. S ovim su u potpunosti saglasne i savremene psihološke teorije o psihoseksualnom razvoju ličnosti. Nepravilan odnos naspram nutricionog i seksualnog nagona uzrokuje mnogobrojne psihičke i tjelesne bolesti koje se javljaju kao ključni faktor visoke stope invalidnosti i smrtnosti današnjeg čovjeka (alkoholizam i drugi poremećaji zbog upotrebe supstanci, poremećaji hranjenja i jedenja, poremećaji eliminacije, parafilni poremećaji, cerebro i kardio-vaskularne bolesti itd.).

S obzirom da su dva prosječna obroka u dvadeset četiri sata za odraslog čovjeka sasvim dovoljna da ostane u dobroj kondiciji i da adekvatno odgovori svakodnevnim obavezama, jasno je da je

islamski post jedna vaspitna metoda čiji je cilj da se zauzdaju nagoni bez čije kontrole su čovjeku zatvorena vrata spoznaje i duhovnih istina. Treba se zamisliti nad činjenicom da se kur'anska sura En-Nur (Svjetlost), u kojoj je i čuveni ajet o *niši svjetlosti*, najvećim dijelom bavi pitanjem kontrole seksualnog nagona.

Pored ove dvije osnovne komponente, treba istaći da postoje i viši stupnjevi ovog ibadeta. O tome veliki islamski učenjak Ibn Arebi kaže: "Postoje četiri vrste posta: post običnog svijeta - a to je post od jela, pića i spolnog snošaja. Post posebnih među običnim svijetom - a to je post koji, uz navedeno, obuhvata i suzdržanost od onog što je zabranjeno od riječi i djela. Post posebno odlikovanih - a to je post od svega osim od zikrullahi i robovanja Njemu. I post posebnih među posebno odlikovanim - a to je post od svega osim od Allaha, i oni post svoj ne prekidaju (iftar) sve do Sudnjeg dana."

Imajući ovo u vidu, upotpunjavanje posta i njegovo podizanje na viši nivo, za današnjeg čovjeka posebno, podrazumijeva i umanjenje i odbijanje svega onoga što se nameće i preokupira njegova vanjska i unutarnja čula. Vezano za to, drugi veliki islamski učenjak Dželaluddin Rumi u svojoj *Mesneviji* daje sljedeći savjet: "Izaberi duhovni pravac, jer ovosvjetske, materijalne slike su forme zavodljive, opasne i jake i mogu te povući na krivi put." Iz ovoga možemo izvući pouku da se, između ostalog, dobro čuvamo i onoga što nam danas nude društvene mreže do čije je progresivne ekspanzije došlo zadnjih dvadesetak godina, pa ranije nismo uviđali i ovu dimenziju Mevlaninih univerzalnih, svezremenih poruka.

Kada se govori o formi i slikama koje predstavljaju zastor koji nam zaklanja duhovni svijet i Božanske istine obično se misli na forme i slike sadržane u ovom materijalnom svijetu i njegovom beskrajnom

šarenilu, od mikrokosmičkih, preko okom vidljivih mineralnih, biljnih, životinjskih kreacija, do makrokosmičkih beskrajnih prostranstava univerzuma. Međutim, danas su pred naša čula spuštene i zastori u vidu virtualnih svjetova koji se neprestano umnožavaju i šire i okupiraju naša čula, usisavaju psihičku energiju, neograničeno uzimaju naše vrijeme i strastveno nas vežu za svoje sadržaje, neovisno od njihove pozitivne ili negativne konotacije. Svjedoci smo da su ti sadržaji dio naše svakodnevne i popunjavaju nam ne samo slobodno vrijeme već i vrijeme dok radimo, jedemo, družimo se sa svojom porodicom i prijateljima, činimo ibadet, putujemo, vozimo itd. Uzimaju nam veliki dio pažnje tokom obavljanja naših aktivnosti, tako da se naša psihička energija rasipa i dijeli na bezbroj nevažnih slika, videozapisa, audio i tekstualnih poruka, što je sasvim suprotno od ujedinjenja i jedinstva, što je intencija duhovnog pravca. Ti sadržaji su postali sastavni dio okruženja u kome se rađaju i odrastaju naša djeca, sa sve manje mogućnosti da se to stavi pod neku kontrolu. U nedostatku vremena roditelj i odgajatelj idu linijom manjeg otpora i okupiraju djecu tim sadržajima bez razmišljanja o posljedicama koje oni mogu ostaviti na nervni sistem koji je u razvoju.

Iako su društvene mreže jedan od znakova našeg vremena i nemoguće ih je isključiti iz života današnjeg čovjeka, iako donose nesagledive mogućnosti kada je u pitanju razvoj, ekonomski i tehnološki napredak civilizacije, valja imati na umu i sve opasnosti i zamke kojima smo izloženi a da toga u većini slučajeva nismo ni svjesni. To se prije svega odnosi na duhovni aspekt ljudske egzistencije, na što upozorava i ova poruka iz Mesnevije. Slika i forma su alati koji su osnova nekih od najpopularnijih društvenih mreža kao što su: Facebook, YouTube, Instagram, Pinterest, Tik-tok itd. U tom virtuelnom svijetu slika i kratkih, dužih i dugih videozapisa sve je izmiješano sa svim, zavisno od želja, prohtjeva i namjera

korisnika, tako da tokom pregleda u jednom vremenskom intervalu istovremeno se susrećemo sa sadržajima uzvišenog značenja, a odmah potom sadržajima koji predstavljaju monstruozi udar na temeljna moralna načela, ljudsku čast i dostojanstvo, porodicu, privatnost i zdrave socijalne odnose u cjelini. Kako to može da utječe na našu duhovnost, osjećaj svetog, uzvišenog i nadnaravnog, ne treba velika pamet i znanje da se zaključiti. U tom smislu Božiji Poslanik, alejhi selam, je rekao: „Da šejtani nisu zaokupili srca sinova Ademovih, oni bi jasno vidjeli carstvo nebesa.“

Ovaj kratak osvrt na duhovne i mentalno-zdravstvene aspekte islamskog posta završićemo jednom lijepom dovom iz Rumi-jeve Mesnevije (1. džilt, 2. tom 2, bejt 2755) u prijevodu i sa komentarom šejha Ahmed-ef. Mešića, tuzlanskog mesnevihana:

(Naša) posuda (naše tijelo) ima pet pipa, lula, cijevi (kroz koje curi voda), a to je pet naših osjetila, pa sačuvaj (O Bože!) vodu ovog našeg ibrika od svih nevaljalština, nečistoća, prljavština!

Komentar: Čovječije tijelo sa svojih pet osjetila (vid, sluh, miris, dodir i okus) slično je posudi koja ima pet izlaza za vodu. Da naša dobra djela i vjerovanje ne bi iscurili na ovih naših pet osjetila kao voda iz testije koja ima pet nosača, lula, molimo Te, o Najmilostiviji, Milosniče, da ova naša osjetila čuvaš od svih nevaljalština, pa da nam oči ne gledaju što ne valja, da nam uši ne slušaju što nije pristojno i dobro itd., pa da se tako vratimo u Tvoju Milost, odakle potječe sve ovo što imamo i što uživamo! Amin, ja Rabbel-alemin!

Dr. Kjekfafi komentariše: "Čovječije tijelo je upoređeno sa jednim ibrikom koji ima pet lula, cijevi za oticanje vode, a to su pet čovjekovih osjetila. Stih sadrži molitvu, dovu Allahu da očisti ta osjetila tako da tijelo bude čisto od svake nečistoće (koju prouzrokuju čovjekova osjetila: vid, sluh, miris, okus i dodir)."

Sjećanja na ramazan: prof. Idriz-ef. Memić

Mr. Alem
Dedić

Idriz-ef. Memić je profesor u Behrambegovoj medresi u Tuzli, poznat po svom predanom radu u obrazovanju i Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini. Odrastao je uz duh zajedništva, skromnosti i snažne povezanosti s vjerom. Njegovo životno iskustvo, koje obuhvata djetinjstvo ispunjeno ramazanskim radostima, izazove posta u teškim vremenima te duboku refleksiju o značenju ibadeta, oblikovalo ga je u učitelja i mislioca čije riječi inspirišu. Kroz vlastita sjećanja i promišljanja, profesor Memić donosi jedinstvenu perspektivu o ramazanu kao vremenu duhovnog uzdizanja, iskušenja, ali i neizmjerne radosti.

Razgovor s prof. Idriz-ef. Memićem donosi duboke refleksije o ramazanu, njegovom značaju i doživljaju kroz različite faze života. Ramazan, kako on kaže, nosi prije svega radost, ne samo za postače već i za one koji ne poste.

Prva asocijacija na ramazan je radost. Mislim da su se ramazanu radovali svi ljudi, i oni koji poste i koji ne poste. Mi, djeca, smo se radovali da gledamo kad će se upaliti kandilji, da prikupljamo u toku dana nešto za iftara, neku bombonu, oraha... - govori profesor Memić.

Sjećanja iz djetinjstva evociraju sliku zajedničkog veselja, jednostavnih, ali dragocjenih radosti.

Nisam rano počeo postiti kao što to danas neka djeca počinju, kao što su moja počela. Naime, bio sam jedno vrijeme jako bolešljiv i mršav, pa je majci bilo žao da ja postim. Bio sam slab, nemoćan, a prvo sam muško preživjelo dijete, jer je prije mene nekoliko braće preselilo - govori Memić.

Radost ramazana, prema njegovim riječima, nije samo ljudska već i kosmička. Jedna vrsta osjećaja, radosti koju kao dijete nije razumijevao, a koja je itekako prisutna,

radost koja isijava iz dahova postača. Jer kaže se u hadisu Allahovog Poslanika, alejhi selam, da je zadah ili dah iz usta postača poseban dah.

- Zamislite kada se pomiješaju dahovi hiljada postača, kada oni odu u atmosferu, tada se raduje i kosmos. Svako Allahovo stvorenje se raduje - naglašava on.

Post nekad i sad

Idriz-ef. Memić ističe razlike u doživljavanju posta nekad i danas. Postilo se nekad ranije, kaže, više nego sada. Stariji su post doživljavali kao nešto sveto, dar od Boga. Ne daj Bože da se ne posti. Ramazan je tada dolazio i u teškim vremenima, usred napornih ljetnih radova.

Ja sam zapamtio dva kruga ljetnog ramazana. Radile su se mobe (međusobno

pomaganje na selu), žela se pšenica, bili su kopači, pa kosioći, vršidba pšenice. To su teški, naporni dani, kada imate pšenicu da žanjete, tu je mnogo prašine. Glad nije bila najveća briga. Ljudi se nisu bojali gladi, makar i ne sehurio, nego te prašine. Bilo je slučajeva da ljudi padaju u nesvijest, bilo je vrtoglavica. Oni su nastojali te sezone pomalo pomjerati, da nešto urade prije ramazana, ili da ostave poslije ramazana. Ako je baš padalo u pola ramazana, onda je bilo neophodno da se uradi. Ali oni su ramazan doživljavali kao nešto što im je Bog podario, i imali su brigu kako će taj ibadet, da tako kažem, predati Allahu. Hoće li ga uspjeti ispostiti - sjeća se profesor Memić.

Sehuri i iftari za sinijom

Sehuri i iftari su bili bogatiji ili skromniji i odražavali su društvenu situaciju, kao i danas.

- Znam da su moj rahmetli babo i mama prakticalno da obavezno grah bude za sehur, on je jaka i izdržljiva hrana. Majka je uvijek ustajala prije na sat vremena, pa to ona pripremi, ali se navečer planira šta će i kako će. Onda su budili stariju djecu, a mi koji nismo bili u toj dobi za posta, nas su izostavljali ali smo se znali probuditi na zveket kašika. Sjećam se da sam mnogo puta oplakao, jer kad se probudim oni bi već završavali sa sehurom, sklapajući sofru. Kad ih upitam što me nisu zvali, kažu da sam mlad, rano je. Znam da sam tada sam sebi nešto improvizirao, pekmeza ili kajmaka, možda ja tad neću ni postiti, ali sam imao potrebu da budem za tom sofrom, da sehurim. Bilo je siromašnih porodica, ali nije niko bio toliko siromašan da nije mogao sebi priuštiti da ima sehur i iftar – sjeća se profesor Memić.

Jelo se za sinijom. Sinija je za profesora Memića simbol džemata, okupljanja, halke, jedinstva.

Ramazan tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu – iskušenja i pouke

Profesor Memić se sjeća da je samo jedan ramazan dočekao u toku agresije i tog ramazana je ranjen.

Naime, bili smo u Kamenici u okruženju gdje do nas nije mogla doći nikakva humanitarna pomoć. Vrlo oskudno smo dočekali taj ramazan 1993. godine. Mislim da je to bio februar. Kupio sam jednu vrećicu kukuruznog brašna, imali smo nekoliko krompira, ta moja grupa koja je stanovala sa mnom u jednoj kući. Kada isječeš jedan krompir za čorbu, to je bio luksuz. I hljeb od brašna je bio luksuz, većinom je to bila bundeva, a glazuru napravimo od brašna. Tek toliko da nas asocira, da osjećamo kao da je to hljeb. Naravno, nismo imali struje, otvorili bi vrata od šporeta i tako bi vidjeli iftariti – sjeća se profesor Memić.

Iftari i sehuri su bili isti, uz jedan izuzetak, prisjeća se profesor Memić.

- Bili smo u Kamenici, čuvali smo kote da nas ne bi poubijali. Moj pozadinac, vrlo hrabar čovjek, kaže on meni, šta misliš da

odem u Cersku da donesem malo hrane, jedan ili dva tovara brašna, da vojska dobi je makar jedan obrok. Mi smo već iftarili, on je došao kasno. Iftarili smo kao i ostalih noći. Međutim, on s vrata govori, jeste li me prevarili. Ali kaže, i ja ću vas prevariti. Počeo je da raspakuje neke zavežljaje, i ukaza se pogača od bijelog brašna. Bijelo brašno je za nas bila misaona imenica. Tada sam mislio dvije stvari, da više nigdje nema bijelog brašna i da nema nijedno mjesto gdje granata ne može dobiti. Odlomio je, prvo je meni dao jedan komadić. Dade nama svima – prisjeća se profesor Memić.

Ramazan kao najdragocjenije iskustvo

Od djetinjstva do zrelosti, ramazan je bio ključni dio njegovog duhovnog razvoja. Kamenica je, govori, glavno ishodište imama u ovom dijelu Bosne i Hercegovine, preko 180 ih je završilo medresu, sa novim generacijama preko 200. Prisjeća se kako ga je otac motivirao na put islama, osiguravši mu obrazovanje uprkos brojnim preprekama. Za prof. Idriz-ef. Memić je ramazan, iz ove perspektive, godina i promišljanja, jedna velika halka koja obuhvata sve narode.

Jer sve su objave bile u ramazanu. Ramazan objedinjuje sve, i prošle i sadašnje narode. Ramazan je za mene samokontrola, samoodgovornost, samodisciplina. Ramazan je posebna veza Gospodara i Njegovog roba, zato što je Gospodar rekao da je post Njegov i On za post posebno nagrađuje. Ramazan ima četiri dimenzije. Prva je duhovnog karaktera, ona koja približava postača njegovom Gospodaru. Druga dimenzija je zdravstvena, jer je to operacija bez noža. Ramazan ima i socijalnu dimenziju, izjednačavanje ljudi, siromasi dobiju svoju nafaku, a oni koji imaju oni uzmu pokuku kako je biti gladan. I ima svoju džematsku dimenziju, okupljanje ljudi – poručuje profesor Memić.

Zaključuje snažnom porukom: Nas ramazan čisti od svega što nije dobro!

Ramazan i međuljudski odnosi

Mr. Smajo-ef. Mustafić

Međuljudski odnosi su esencijalno pitanje ummeta i čovječanstva općenito. Nažalost, svjedoci smo poremećenih međuljudskih odnosa kako na lokalnom, tako i na globalnom nivou, koji poprimaju dimenzije haotičnog stanja, a koje čovječanstvo ovim intezitetom nije do sada preživljavalo. Obezvrijeđene su univerzalne etičke vrijednosti kao posljedica ostvarenja ciljeva savremenih imperijalista koji uništavaju sve što se nađe na putu njihovih interesa. Nije isključeno da su se zbog toga svom silinom usmjerili protiv muslimana, koji su u značajnom broju tradicionalni pripadnici islama i islamskih vrijednosti. Međutim, uvijek postoji mogućnost da se muslimani istinski vrte svom duhovnom okrilju i time budu snaga koja bi mogla osujetiti njihove ciljeve dovođenja muslimana u podanički položaj. Rezultati ovakvih nastojanja mogu se uočiti u više stravičnih isplaniranih sukoba i više podaničkih diktatorskih vlada u muslimanskim zemljama.

To je dodatni razlog da se vraćamo islamskom načelu ponašanja, koje stavlja poseban akcenat na međuljudske odnose, a platforma na kojoj se afirmišu su porodične, rodbinske, komšijske veze, te džemat i šira zajednica do nivoa ummeta i cijelog čovječanstva.

Međuljudski odnosi se prvenstveno grade na vjerovanju i islamskom potvrđivanju. Zar išta drugo može jače vezivati u bratsku ljubav od vjerovanja u Allaha, dželle šanuhu, i ostale temelje islama i prakticanja temeljnih islamskih dužnosti koje poprimaju posebnu dimenziju u mjesecu ramazanu, za koji je Allah, dželle šanuhu, rekao:

U mjesecu ramazanu je počelo objavljivanje Kur'ana, koji je putokaz ljudima i jasan dokaz pravog puta i razlikovanja dobra od zla... (El-Bekare, 185)

Ovaj ajet nas uvodi u posebno duhovno ozračje u kome izvršenje islamskih dužnosti i dobrovoljnih ibadeta ima svoje vrijednosno uvećanje.¹ Prvenstveno, to se odnosi na šehadet - potvrđivanje Jednoće Allaha, dželle šanuhu, i poslanstvo Muhammeda, alejhi selam, Božijeg miljenika, na koga sjedinjeni vjernici donose blagoslove.

A potom namaz, ibadet koji je najpriznatiji kod Allaha, dželle šanuhu, toliko priznat da je Poslanik, alejhi selam, naglasio da ako čovjeku bude na Sudnjem danu primljen namaz, bit će primljena i sva ostala djela. Namaz sjedinjuje muslimane u njihovoj okrenutosti Uzvišenom Allahu u pravcu zajedničke kible, Mesdžidul-harama, koji je kroz ljudsku povijest od Adema, alejhi selam, do danas smješten u povijesnoj vertikali preko Ibrahima, alejhi selam, i Ismaila, alejhi selam, do završnog poslanja Muhammeda, alejhi selam, čiji će ummet u džematskom zboru dovesti ovu povijesnu vertikalu do eshatološkog smiraja čovječanstva, čiju sliku najosebujnije simbolizira obred hadža, a osobito stajanje na Arefatu.

Zekat na poseban način daje doprinos međuljudskim odnosima i najčešće se izdvaja u mjesecu ramazanu uz obavezu satekatul-fitra, što nije odricanje samo od dijela imetka, nego odricanje od samog sebe u korist drugoga. Zekat vraća čovjeka čovjeku, svome bratu muslimanu. Podsjeća ga da je njegov imetak dar Božiji i iskušenje hoće li on biti gospodar svome imetku ili

će imetak zagospodariti njime pa da izgubi svoju ljudskost, svoju osobnost i slobodu. Hoće li ga imetak učiniti oholim pa da ga udalji od čovjeka. Zekat vraća čovjeka čovjeku, odnosno Allahu, dželle šanuhu, sukladno Njegovom govoru: *Ko je taj ko će Allahu drage volje zajam dati pa da mu višestruko vratim...* (El-Bekare, 245)

Post koji u sebi smiruje široku lepezu simbolike i zbilje, okosnica ramazanskih ibadeta, dominantno potvrđuje čovjeka sa njegovom izdvojenom naravi u odnosu na sva druga stvorenja. Čovjek je jedino stvorenje koje se postom svjesno odriče od jela, pića i određenih postupaka koji kvare post i time potvrđuje svoju ljudskost za razliku od ostalih stvorenja koja mogu prinudno gladovati, ali ne mogu svjesno postiti. Post je ibadet koji je obavezujući samo za čovjeka u mjesecu ramazanu, u posebnom duhovnom ozračju.² Post smiruje razigrani ljudski nefs koji nema vremena za porodicu, rodbinu, komšije i prijatelje, te otvara pretpostavke da čovjek u vlastitoj smirenosti sagledava duhovne vidike i istinske vrijednosti, među kojima su zanezmareni ljudski odnosi.

Mjesec ramazan je mjesec intenziviranih druženja kroz brojne ibadete i ramazanske aktivnosti. Potrebno je samo obratiti pažnju na društveni život muslimana u mjesecu ramazanu da se vidi, osjeti i čuje taj neprestani ramazanski žubor pun sloge, ljubavi, zadovoljstva i najljepših želja. To je i očekivano jer mjesec ramazan je mjesec Božije milosti, oprosta i bereketa, mjesec u kome je počela objava Kur'ana kao najveća blagodat ramazana. Njegove upute su brojne, a suštinski se svode na uobličavanje *insanijeta*, koji je svojom jezičkom formom i značenjem blizak *ihsanijetu*, budući da se čovjek svojim *insanijetom*, odnosno svojom ljudskošću opire egoističkim izazovima ovoga svijeta, ljubomori, zavisti, ogovaranju, oholosti i drugim negativnostima, sklanjajući se u okrilje zajednice i bježeći od niskih postupaka ovoga svijeta. Ovo čovjeka zasigurno vodi u društvo u kome se proklamiraju najbolji međuljudski odnosi.

Objava Kur'ana - koja je počela u ramazanu riječima: *Čitaj (uči) u ime Gospodara Koji stvara* (El-Alek, 1) - uči nas segmentima dobrih ljudskih odnosa u ime Stvoritelja kako bismo postali pokorni robovi Božiji za koje Allah, dželle šanuhu, kaže: *A robovi Milostivoga su oni koji po zemlji mirno hodaju...* (El-Furkan, 63); a *Bog ne voli one koji se ohole i havališu* (En-Nisa', 36). Neprimjereno je da se vjernici ohole jedni prema drugima ako su svjesni kur'anskog ajeta: *Vjernici su braća, zato pomirite vaša dva brata i bojte se Allaha da bi vam se milost ukazala.* (El-Hudžurat, 10)

Ramazan nas ibadetom postavlja uči da govorimo samo lijepe riječi ili da šutimo. U širem kontekstu post je čuvanje od neprikladnog govora, slušanja i gledanja. Allah, dželle šanuhu, nas upozorava na naš govor: *Reci robovima Mojim da govore samo lijepe riječi, jer bi šejtan mogao posijati neprijateljstvo među njima, šejtan je, doista, čovjekov otvoreni neprijatelj.* (El-Isra, 53) A Poslanik, alejhi selam, je rekao: "Kada nastupi mjesec ramazan otvaraju se vrata milosti, zatvaraju vrata Džehennema i okivaju se šejtani."³

Međuljudski odnosi se temelje na duhovnim vrijednostima, a ima li bolje prilike za usvajanje duhovnih vrijednosti od mjeseca ramazana. U mjesecu ramazanu sve oživi sa primijetnom dobrovoljnom mobilnošću. Grupe ljudi i žena žure na namaze, mukabele, iftare, teravijah-namaze, sehure, ramazanska predavanja i ramazanska sijenja, a dječiji žamor i razdraganost su poseban ukras ramazana. Kruna svemu ovome je Lejletul-kadr te bajramsko blagovanje i druženje. Sve ovo promoviše dobre međuljudske odnose, jer dobri međuljudski odnosi podrazumjevaju sve, počev od najmanjeg djeteta i odnosa prema njemu do najstarije osobe i njegovog prava u toj zajednici, pa čak i prava okoliša sa biljkama i životinjama, zemljom, vodom i zrakom, neizmjernim blagodatima Stvoritelja.

Lijepi ramazanski ambijent utječe na dobro raspoloženje pojedinca i njegov obračun sa samim sobom. Sređenost sa

sobom je odlučujuća u sređivanju odnosa sa drugim. Zato je potrebno osmišljavati širok izbor lijepih ramazanskih aktivnosti jer to uljepšava ramazanski ambijent i pruža mogućnost većem broju ljudi da se nađu u ramazanskom ambijentu, srede svoju nutrinu i otvore se prema drugom. Postaćemo otvaranje prema drugima kulminira sa ezanima i kandiljima, zanosnom najavom iftara.

Ramazan je mjesec milosti i mubarek-mjesec. Allah, dželle šanuhu, kaže: *I sjetite se Allahove milosti prema vama kada ste bili jedni drugima neprijatelji, pa je On složio srca vaša i vi ste postali, milošću Njegovom, braća.* (Ali Imran, 103) Slaganje srca je posebno izraženo u mjesecu ramazanu jer su ramazanski ibadeti i ramazanske aktivnosti pojavni oblici ramazanske duhovne gozbe,⁴ čija je glavna ponuda Objava, kojom su počašćeni istinski sretni uzvanici, za čijeg poslužitelja je u Noći Objave odabran Poslanik, alejhi selam, posebno pripreman i odgajan: „Odgajao me moj Gospodar pa je moj odgoj najljepši.“⁵ To dodatno povećava radost i zadovoljstvo uzvanika, odnosno konzumenata ramazanskih blagodati, na čemu su neizmijerno zahvalni Allahu, dželle šanuhu, što su baš oni počašćeni islamom i islamskim vrijednostima, a posebno postom i ramazanskim blagodatima. Tako se stvara međusobna sreća i zadovoljstvo jer je Allah, dželle šanuhu, zadovoljan vjernicima, a oni zadovoljni Njime.

Molimo Allaha, dželle šanuhu, da ramazansko vrijeme sjedini srca muslimana, jer nema boljeg vremena od ramazanskog za jačanje međusobnih odnosa.

1 Rešid Hafizović, *Stubovi islama i džihada*, Sarajevo, 2015, str. 151.

2 Rešid Hafizović, *Stubovi islama i džihada*, Sarajevo, 2015, str. 151.

3 Fedailu-l-ešhuri-s-selase, str. 142, predaja 153.

4 Rešid Hafizović, *Stubovi islama i džihada*, Sarajevo, 2015, str. 153-155.

5 Sujuti, *El-džami es-sagir*, I, 224.

Harmonija unutar našeg bića gradi međuljudske odnose unutar porodice

Mr. Rijad Šestan
i Almasa Šestan

Porodica zauzima središnju i jedinstvenu poziciju u islamu. U njoj se gradi i formira ličnost svakog pojedinca. Unutar nje pronalazi se smiraj, ljubav, poštovanje, razumijevanje, podrška, odgoj i obrazovanje. Porodica je osnovna i ključna institucija stabilnosti muslimanske zajednice.¹ Ona je najvažniji gradivni dio svake nacije, naroda i u krajnjem smislu ummeta. S ob-

zirom da je međuljudska interakcija važna za normalno funkcioniranje svake zajednice, u ovom kratkom tekstu istaknut ćemo značaj porodice kao osnovnog i primarnog miljea gdje se počinju graditi i razvijati zdravi i kvalitetni međuljudski odnosi.

Međuljudski odnosi u porodici potpuno su ovisni od duhovne, tj. religiozne komponente svakog pojedinca. Da bi neko mogao biti spreman za brak i graditi porodicu, potrebno je da taj pojedinac radi na sebi, tj. izgrađuje sebe kroz proučavanje i razumijevanje upute koju mu je Gospodar

svjetova darovao u Kur'anu časnom i primjeru Poslanika, alejhi selam.² Taj dio puta koji mora preći svaki pojedinac nije lagan, ali nije ni nedostižan. Uzvišeni Allah propisao je ibadete koji nam pomažu da kroz njihovo izvršavanje i razumijevanje svaki dan sebe unapređujemo u bolju i napredniju verziju. Kada čovjek osjeti da posjeduje vrijednosti neophodne za formiranje porodice, onda bira sebi najboljeg druga/suprugu, s kojom će provesti cijeli svoj život podižući i odgajajući svoju djecu, a potom, Allahovom milošću, i unučad. Odrasla, zrela i svjesna individua koja svakodnevno ima učinkovit dijalog sa samim sobom spremna je da stupi u brak i da prenosi vrijednosti koje posjeduje na svoje potomke.

Zdravi međuljudski odnosi unutar jedne porodice ponajviše zavise od supružnika, tj. roditelja i njihove međusobne komunikacije. Kada Kur'an časni govori o odnosu među supružnicima, naglašava ljubav, samilost, smiraj i razmišljanje.³ U njihovu prirodu Allah je usadio naklonost jednog prema drugome, iz koje se rađa poštovanje, ljubav i intimnost. Također, u izrekama poslanika Muhammeda, alejhi selam, ukazuje se na lijepo ophođenje prema ženama.⁴ U našim svakodnevnim poslovima i obavezama koje nam je nametnuo moderni i savremeni način života jedva da nekada imamo vremena za sebe, a kamoli za nekog drugog. U takvim okolnostima dolazi do zanemarivanja supružnika i veze među njima postaju krhke, a zajednička saradnja i komunikacija svedu se na minimum. Kao rezultat takvog odnosa supružnika, kvalitet interakcije unutar porodice (djeca,

roditelji) se smanjuje ili postaje suprotan onome što se naziva lijep dijalog u porodici. Nastala situacija je nepovoljna klima u kojoj odrastaju mladi pojedinci. Pogubna je jer djeca prvenstveno uče o životu od svojih roditelja. U vezi s tim želimo naglastiti kako brak treba čuvati i osvježavati lijepim sadržajima, gajiti ljubav, poštovanje i razumijevanje sa svojim supružnikom i na takav način kreirati okruženje u kojem se odgajaju sretna, vesela, poletna, kreativna, pobožna i kulturna djeca. Naglašavamo da je lijep međuljudski odnos i suradnja među supružnicima temelj za kvalitetnu interakciju među svim ostalim članovima porodice.

Učinak razgovora sa članovima svoje porodice bit će potpuniji ukoliko svojim ličnim primjerom pokazujemo koliko je važno klanjati namaze, postiti mjesec ramazan, biti vrijedan u školi i truditi se, pozitivno razmišljati i lijepo se ophoditi prema svima. Roditelji su prve osobe od kojih djeca uče kako se odnositi prema vjeri islamu i cjelokupnom životu. Ono što je nama važno - bit će i našoj djeci, kako se mi međusobno odnosimo i razgovaramo - tako će postupati i oni u svojoj komunikaciji s drugim ljudima. Uloga roditelja je veoma važna. U materijalnom obezbjeđuje opskrbu, u intelektualnom zadovoljava znatiželju svog djeteta (djece) prema svojim mogućnostima i uvodi ga u svijet spoznaje, u duhovnom ugrađuje mu ljubav prema Gospodaru svjetova, Njegovom Poslaniku, prema drugim ljudima i stvorenjima. Kako to čini? Prvenstveno ličnim primjerom, a potom svojim odnosom prema članovima svoje porodice kroz razgovor, druženje, putovanje, zajedničke aktivnosti... U vezi s tim veoma je važno istaći da moramo obratiti pažnju na sebe i svoj lični duhovni, intelektualni i materijalni razvoj i unapređenje. Kako naša porodica napreduje, širi se i raste, tako je potrebno da mi kao roditelji rastemo sa svojim članovima porodice. Naša interakcija sa djecom treba da evoluirala od onog odnosa sa malim djetetom do osobe koja je u pubertetu, pa sve do odraslog čovjeka koji ulazi u doba kada razmišlja o svojoj vlastitoj porodici. To sve zahtijeva posebnu pažnju i rad na samome

¹ Kada moral izgubi svoje mjesto u jednom društvu i kada se porodica počne uništavati, to je znak postepene ali sigurne propasti.

² U 21. ajetu sure El-Ahzab Uzvišeni Allah kaže da u Allahovom Poslaniku imamo divan uzor:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ
وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

³ *I jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju".* (Kur'an, 30:21)

⁴ *Lijepo se ophodite prema ženama...* (Vidi: Ur. Zuhdija Hasanović, Cafer Tayyar Doymaz (2023). *Islam kroz hadise: tumačenje hadisa hadisom*, prijevod Samed Omerdić, Istanbul: Diyanet - Uprava za vjerske poslove Republike Turske; Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, IC El-Kalem, str. 102.

sebi. Jer roditelji su ogledalo svoje djece i njihovi prvi učitelji.

U našoj muslimanskoj tradiciji odnos djece prema roditelju zauzima istaknuto mjesto. Zapravo, ulazak u Džennet je uslovljen lijepim odnosom djece prema roditeljima, a za nepokornost prema roditeljima kazna je izvjesna još na ovom svijetu prije smrti.⁵ Lijepo međuljudsko ophođenje naređuje se Kur'anom Časnim a odnos prema roditeljima se izdiže iznad samih lijepih riječi i od čovjeka se zahtijeva da im čini dobročinstvo.

I kada smo od sinova Israilovih zavjet uzeli da ćete se jedino Allahu klanjati, i roditeljima, i bližnjima, i siročadi, i siromasima dobročinstvo činiti, a ljudima lijepe riječi govoriti i molitvu obavljati i zekat davati, vi ste se poslije, izuzev vas malo, izopačili i zavjet iznevjerili. (Kur'an, 2:83)

Muslimanski učenjaci smatraju da je u svakom dozvoljenom djelu obavezno pokoravati se naredbama roditelja. Prema roditeljima se odnositi sa velikim poštovanjem i uvažavanjem nije samo preporuka, već obaveza za svakog vjernika i vjernicu, čak i kada su roditelji pripadnici drugih religijskih tradicija. U njihovom prisustvu nikada ne povistiti glas, ne oslovljavati ih sa njihovim imenima i ne osporavati njihov autoritet. U svemu im je potrebno dati prednost: prilikom sofre da oni započnu prvi jesti, dati im prednost kad hodaju, ustati iz poštovanja kada ulaze u prostoriju. Sve nabrojano je sastavni dio međuljudske komunikacije unutar jedne porodice.

⁵ U jednom hadisu se prenosi: "Najbolja vrata za ulazak u Džennet je otac. Ako želite to, pazite, a ako želite, uništite ih." Ashabi su upitali Resulullaha, s.a.v.s.: "Šta su dužnosti prema roditeljima?" Resulullah, s.a.v.s., je odgovorio: "Oni su vaš Džennet i Džehennem." Njihova radost je Džennet a njihovo nezadovoljstvo je Džehennem. Nadalje se u hadisu navodi: "Kada pokorni sin gleda s ljubavlju i pokornošću u svoje roditelje, nagrada za taj pogled bit će ista kao i za primljeno djelo." U drugom hadisu se navodi da: "Osim pridruživanju Allahu drugog boga, Allah oprašta sve što On želi. Ipak, On nameće kaznu za nepokornost roditeljima na ovom svijetu prije smrti". Vidi: El-Kandehlevi, Muhammed Zekerija (2003), *Vrijednosti ramazana*, Zenica: Udruženje građana "Selam", str. 36.

S obzirom da se porodici ukazuje značajna pažnja u Kur'anu časnom i sunnetu Poslanika, alejhi selam, kao i našoj mislećoj tradiciji, važno bi bilo razmotriti probleme i teškoće sa kojima se porodice susreću u savremenom dobu. Naime, moderni način života u kojem su oba roditelja zaposlena, kako bi se obezbjedila materijalna egzistencija i omogućili uvjeti za normalno funkcioniranje svakog pojedinca unutar jedne porodice, sigurno da utječe na kvalitet odgoja, odnosno generacijske transmisije religijskih vrijednosti i kulturoloških specifičnosti na mlađe generacije. Koliko vremena naša djeca provode u našim krilima, a koliko smo mi u krilu naših majki, očeva, djedova i nana, koji su nam pričali hikaje sa glavnim junacima koji su bili pobožni, plemeniti, čestiti, poštteni, koji su bili spremni pomoći onima u potrebi i koji su iskazivali veliko poštovanje i učtivost prema svojim roditeljima i drugim ljudima. U tim pričama bismo pronalazili sebe ili smo se trudili da postanemo plemeniti i čestiti poput tih pobožnih hrabrih junaka. Vjerujemo da bi i danas djeca rado slušala pripovijedanje svojih roditelja, djedova, nana, daidža, tetaka na njihovom krilu, uz blagi zagrljaj kojim se prenosi smiraj, osjećaj empatije, ljubavi i podrške, da i sami nisu zaočupljeni "pametnim" telefonima koji nam krađu vrijeme. Krađu nam djecu i njihovu pažnju, u njihovu čistu i neiskvarenu prirodu "upisuju" i ulijevaju sadržaje upitnih moralnih vrijednosti koji u stvarnom životu postaju realnost u vidu problema unutar porodice, škole i zajednice.

U ovom tekstu naglasili smo važnost odgoja, odnosno samoodgoja zdravog pojedinca koji vodi brigu o sebi, svojoj duhovnoj, intelektualnoj i materijalnoj opskrbi. Svjestan je važnosti cjeloživotnog učenja i ličnog unapređivanja kako bi mogao kompetentno odgovoriti na izazove sa kojima se susreće u svom životu. Biti roditelj i odgajati djecu upravo to i zahtijeva. Harmonija unutar našeg bića samo će se prelititi u našu bližu i širu okolinu i postepeno, korak po korak, graditi lijepe međuljudske odnose unutar naše porodice, rodbine i zajednice.

Nepovredivost komšijskog prava i dostojanstva

Hafiza Zahida
Vračo

Osnozna odrednica čovjeka kao bića je druželjubivost (ar. riječ *uns – enis*). Ova osobina i karakterna crta duboko je ukorijenjena i utkana u svakog insana. Ta potreba svakog od nas za drugim insanom došla je do izražaja već u Džennetu, kada je naš praotac Adem, alejhi selam, osjetio usamljenost, pa mu je Gospodar kao životnog saputnika poslao njegovu suprugu Havu, koja je taj prelijepi ambijent džennetskog ozračja dodatno uljepšala svojim prisustvom kao njegova supruga i njegov saputnik.

Iz primjera Adema, alejhi selam, i hazreti Have shvatamo da tu prirodnu potrebu za drugim bićem, duboko ukorijenjenu u svakome od nas, najprije ispunjavamo kroz interakcije i odnose unutar braka ili porodice. Brak ili porodica je najmanja zajednica unutar velike organizacione jedinice ljudi, koja se naziva društvo (ar. *džemat*). Mnogi su ajeti i hadisi koji ukazuju na vrijednost zajednice kako za pojednca, tako i za društvo.

Allah, dželle šanuhu, u Kur'anu opisuje funkciju porodice, plemena, komšiluka ili društva općenito: *O ljudi, Mi vas od jednog muškarca i jedne žene stvaramo i na narode i plemena dijelimo da biste se međusobno poznavali. Najugledniji od vas kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji. Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.* (El-Hudžurat, 13)

Iz ovog ajeta se jasno prepoznaje priroda čovjeka bez koje on ne bi mogao ispravno, precizno i potpuno ispuniti svoju ulogu Božijeg roba i namjesnika na Zemlji. Društvo je okvir u kojem upoznajemo sebe, ali i drugoga. Sintagma *međusobno upoznavanje* (ar. *te'arefu*), upotrijebljena u prethodnom ajetu, podrazumijeva upoznavanje drugih, ali i sagledavanje samog sebe kroz prizmu drugoga. Život na Zemlji je cjelokupan proces koji uključuje interakciju sa pojavnim svijetom biljaka i životinja, ali i istom vrstom. Bez susreta i života sa drugima ne možemo osvijestiti ni upoznati svoje slabosti i nedostatke, niti svoje prednosti i vrline. Postavljajući se tako, posmatramo ljudski rod kao jednu cjelinu u kojoj nam

se isprepliću sve nijanse i raskoš zajedništva sa drugima. Naše najbolje, ali i najlošije osobine isplivaju na površinu upravo u odnosu sa najbližima, porodicom, rodbinom i komšijama.

U bosanskohercegovačkom društvu od davnina se njegovalo i čuvalo zajedništvo sa drugima kroz poticanje kulture života oslikane u njegovanju porodičnih, rodbinskih i komšijskih veza i odnosa. Bosna je historijski bila (i ostala) poznata po nepovredivosti komšijskog prava i dostojanstva.

Za njegovanje dobrih odnosa sa drugima, a posebno sa onima najbližim, sami Bošnjaci su upute i poticaje dobili u svetim tekstovima Kur'ana i hadisa, odnosno praksi voljenog Poslanika, alejhi selam. Ljubav prema Uzvišenom Gospodaru i komšiji prva je i osnovna moralna Božanska zapovijed koju je, prije svega, Poslanik, alejhi selam, oživotvorio i primjerom pokazao, a zatim se vjerodostojnim putem prenijela i nama da nam bude urnek u našim svakodnevnim relacijama. Brojni su šerijatski tekstovi koji naređuju i oporučuju lijep odnos prema komšiji i potvrđuju njegova prava. Allah, dželle šanuhu, kaže: *I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte! A roditeljima dobročinstvo činite, i rođacima, i siročadi, i siromasima, i komšijama bližnjim, i komšijama daljnjim, i drugovima, i putnicima, i onima koji su u vašem posjedu. Allah, zaista, ne voli one koji se ohole i hvališu...* (En-Nisa, 36) Poslanik, alejhi selam, je rekao: "Džibril mi je toliko govorio o pravima komšije da sam pomislio kako će mu dati pravo na nasljedstvo." (Buharija)

Bošnjak se rađa i raste u lijepom komšijskom ozračju. Komšija nije familija, ali je odnos prema komšiji (bilo koje vjere) takav da su sve komšijske brige zajedničke, kao što se i sve radosti dijele komšijski. U vezi s tim Poslanik, alejhi selam, ističe da je čovjeku svetost komšije kao svetost majke, aludirajući na samu vrijednost i značaj komšije kao onoga najbližeg nama.

Lijep odnos prema komšiji, čuvanje njegove časti i dostojanstva, ispunjavanje njegovih potreba, pomaganje u dobročinstvu i bogobožnosti, uzvratanje na (njegovu) zlo dobrim, spada u najveće moralne vrline koje uzdižu čovjeka u najveće sfere dobročinstva i ljudskosti. Moglo bi se reći da čovjek vrijedi onoliko koliko sežu njegove dobročiniteljske ambicije, a posebno prema onima u njegovom bližem okruženju (porodica i komšije).

Komšiluk je kompleksna pojava koja predstavlja jedinstven i istovremeno oprečan ideal življenja, u kojem su godinama isprepleteni suživot, ljubav, tolerancija, poštovanje, ali i zloba, zavist, mržnja i socijalne razlike.

Poslanikova praksa čuvanja džemata, koju su Bošnjaci čvrsto preuzeli i koju nastoje očuvati njegovanjem lijepih odnosa, ogleda se kroz aktivnosti koje donose sreću i zadovoljstvo svim članovima. To su radosni trenuci kao što su zajedničke sofe, namazi, zajednički korisni rad, okupljanje prilikom vjenčanja, rođenja djeteta, mevludi prilikom useljenja u kuću, završetka važnih ispita i škola, obilježavanje blagdana, ali i trenutaka žalosti, tuge i boli. Time se svjedoči veličina i bereket zajedništva, te ukazuje da se radost dijeljenjem umnožava, a žalost dijeljenjem umanjuje i lakše podnosi. Tako se i u našim komšilucima njeguje praksa zajedništva, pa još uvijek svjedočimo zajedničkim iftarima i sehurima u ramazanu, organiziranju svadbi kada je često komšiluk na velikoj ispomoći onima koji istu pripremaju, ali i prilikom smrtnog slučaja ili teške bolesti kroz suosjećanje i pomaganje, donoseći hranu i obavljajući važne poslove porodici kojoj je u tom trenutku potrebna pomoć.

Prilikom rođenja djeteta ili useljenja u novi dom, kuću ili stan, Bošnjaci su vijekovima sreću i radost tih trenutaka dijelili sa onim najbližim, rodbinom i komšijama, pozivajući i okupljajući ih u duhu i ozračju

Kur'ana i hadisa, uz zajedničku sofru, a sve s ciljem i dovom da Gospodar podari bereket i milost toj porodici i tome domu.

Među najljepšim primjerima dobrih komšijskih odnosa, koji su pokazatelji istinskog slijedenja sunneta Poslanika, alejhi selam, su situacije u kojima dolaze do izražaja osobine povjerenja i poštovanja, te međusobnog pomaganja između komšija, kada komšija postane toliko blizak da mu se povjeri održavanje kuće i okućnice, stoke i druge imovine prilikom odlaska na putovanje, čuvajući vjerno komšijski hak. U svemu tome, nije izostajalo ni onih primjera gdje su komšije, zbog takvih odnosa, postajali preči i bliži i od onih koji su u krvnom srodstvu.

U ruralnim sredinama nije rijedak slučaj da komšije jedni drugima pomažu u sjetvi, žetvi, u podizanju usjeva i drugim poljoprivrednim i stočarskim poslovima. To su trenuci kada se posebno razvija međusobni osjećaj pripadnosti jednoj zajednici dobrih namjernih pojedinaca, spremnih na saradnju, pomaganje, pokazujući plemenita osjećanja jednih prema drugima. Sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima je posebna prilika da se mlađi naraštaji odgajaju u smjeru svjesnosti o vrijednosti zajedništva i komšiluka, gdje postoji autoritet (uglavnom najstariji komšija) koji se poštuje i sluša, ambijent u kojem se djeca uče redu i navikavaju na rad, gdje svako ima svoj dio odgovornosti. I najvažnije, kroz sve te aktivnosti djeca uviđaju ljepotu i radost u susretu sa drugima i zajedničkim trenucima koja su vrlo često ispunjena zabavom i smijehom.

Božiji Poslanik, alejhi selam, je rekao: "Nije uzvjerovao u mene onaj ko prenoći punoga stomaka dok mu je komšija gladan." - "Na Sudnjem danu Allah neće obratiti pažnju na stanovnike naselja koji prenoće, a među njima bude gladan čovjek." Na tragu ovog hadisa, naši komšiluci su mjesta gdje se ne smije desiti da neko zanoći gladan, jer uvijek ima onih koji, iskreno

slijedeći Poslanika, alejhi selam, svoju vjeru pokazuju i kroz postupke prema komšiji u potrebi, uzimajući u obavezu da se brinu za njega i njegovu porodicu. Lijepi su primjeri i sredina u kojima su postojali jetimi o kojima je cijeli komšiluk vodio brigu.

Svaki džemat, pa i komšiluk, čine pojedinci sa različitim karakterima i crtama ličnosti. Zbog toga smo, vrlo često, jedni drugima iskušenje, budući da je zajednica najbolji pokazatelj realnosti odnosa, gdje na površinu ispliva priroda svakog pojedinca. Komšiluk je mjesto gdje žive i oni koji nisu ovladali svojom prirodom i koji, usljed nedostatka svijesti o blagodati drugog i zajednice, svojim ponašanjem narušavaju odnose sa komšilukom. Vođeni pohlepom, zavišću ili ljubomorom, ti pojedinci su često spremni na postupke povrede časti, imovine i porodice komšije, pribjegavajući ogovaranju, klevetanju, bespravnom oduzimanju imovine ili njenog jednog dijela, ili uznemiravanjem na suptilan način, kroz ironiju, sarkazam, podrugivanje i podsmjehivanje uspjesima ili postignućima komšije, zadovoljavajući tako onaj nezadovoljni dio sebe, zavaravajući se tako da će im to nadomjestiti nedostatak zadovoljstva vlastitim životom ili barem na trenutak, radujući se tuđem neuspjehu, zaboraviti na sve ono što oni nisu bili spremni da urade ili ostvare. Tako samo čine da oni oko njih izgube povjerenje i naklonost, pokazujući da riječi Poslanika, alejhi selam, kojima jasno ukazuje da nije pravi vjernik onaj od čijeg jezika i ruku nisu mirni drugi muslimani, nisu još uvijek usvojili i prihvatili svojim srcima.

Tragom svih ovih primjera i dosadašnjih praksi, na nama je da razvijamo i jačamo svijest kod mlađih naraštaja o važnosti i značaju zajedništva sa drugima, unutar porodice, komšiluka ili poslovnog okruženja, razvijajući i učeći da smo svi, kao jedinice, vrijedni i značajni, ali punu snagu i vrijednost dobivamo tek u jačanju zajedničkih odnosa i kapaciteta porodice, komšiluka i zajednice.

Međuljudski odnosi u školi i odgojno-obrazovnom procesu

Mr. Amra Sinanović

Međuljudski odnosi u odgojno-obrazovnom procesu ključni su za stvaranje pozitivnog i produktivnog obrazovnog okruženja, u kojem učenici mogu rasti, razvijati se i usvajati ne samo akademska znanja, već i duhovne vrijednosti i socijalne vještine. Odgoj i obrazovanje nisu samo usmjereni na prenošenje znanja, već i na oblikovanje moralnih i društvenih vrijednosti, a međuljudski odnosi igraju ključnu ulogu u procesu prenošenja vrijednosti. Jedan od najvažnijih faktora u izgradnji dobrih međuljudskih odnosa u školama jeste uloga učitelja.

Učitelji nisu samo prenosioci znanja, već i mentori i uzori. Njihovo ponašanje, stavovi i način komunikacije sa učenicima direktno utječu na atmosferu u učionici i na međuljudske odnose među učenicima. Kada učitelji svojim pozitivnim primjerom demonstriraju poštovanje, strpljenje, ljubaznost i pravednost, učenici uče iste ove vrijednosti, što doprinosi stvaranju harmonične i produktivne učionične atmosfere.

Učenici, s druge strane, nisu pasivni sudionici odgojno-obrazovnog procesa.

Razvijanje socijalnih vještina, kao što su empatija, saradnja, asertivnost i komunikacija, ključni su za smanjenje nesuglasica i sukoba među učenicima. Učenici koji nauče kako da izgrade prijateljske, podržavajuće i konstruktivne odnose sa svojim vršnjacima ne samo da poboljšavaju svoje emocionalno blagostanje nego doprinose pozitivnoj atmosferi u školskoj zajednici.

Roditelji imaju važnu ulogu u odgoju djece, a njihovo angažovanje u obrazovnom procesu je također značajno jer doprinosi dobrim međuljudskim odnosima u školi. Aktivno učešće roditelja u obrazovanju, kroz redovne sastanke s učiteljima, podršku u učenju kod kuće i učešće u školskim aktivnostima, povećava osjećaj zajedništva. Roditelji svojim primjerom mogu podučiti djecu kako razvijati pozitivne međuljudske odnose, poštovati autoritete te kako efikasno komunicirati.

Jedan od najvećih izazova u odgojno-obrazovnom procesu danas je fizičko, verbalno, i emocionalno nasilje među učenicima. Sukobi, zlostavljanje i diskriminacija mogu negativno utjecati na međuljudske odnose i ometati razvoj učenika. Prevencija nasilja je neophodna i zahtijeva zajednički rad svih članova obrazovne zajednice. Škole trebaju promovirati vrijednosti tolerancije, uvažavanja različitosti i rješavanja konflikata na miran način, koristeći dodatne edukativne programe i radionice. Poseban resurs za ovakve aktivnosti su časovi islamske vjeronauke koji obiluju sadržajima na navedene teme. Komunikacija je ključ uspješnih međuljudskih odnosa. Kroz nastavu islamske vjeronauke učimo se komunikaciji po uzoru na našeg poslanika Muhammeda, alejhi selam, koji je najbolji učitelj među ljudima.

U odgojno-obrazovnom procesu važno je razvijati komunikacijske vještine među učenicima, učiteljima i roditeljima, učiti se aktivno slušati, jasno izražavati mišljenja, davati konstruktivne povratne informacije i poštovati različite stavove i mišljenja kako bismo smanjili nedorazume i nesuglasice. Uz to, važno je njegovati kulturu otvorenosti, u kojoj su svi članovi zajednice spremni na iskren razgovor i rješavanje

problema. Međuljudski odnosi u odgojno-obrazovnom procesu nisu samo pitanje svakodnevnih interakcija među učenicima i učiteljima, već su ključni i za cjelokupan razvoj društva. Učenici će emocionalno, socijalno i moralno okruženje u kojem rastu i iz kojeg uče prenositi kroz svoje obrasce ponašanja na sljedeća pokoljenja. Međusobnim poštovanjem, adekvatnom komunikacijom, saradnjom i prevencijom nasilja moguće je stvoriti školu u kojoj se svi članovi zajednice osjećaju sigurno, voljeno i poštovano. Stvaranjem pozitivnog školskog okruženja odgojno-obrazovni proces biva prostor za oblikovanje budućih građana koji će biti odgovorni, empatični i sposobni za izgradnju harmoničnih međuljudskih odnosa u društvu. Međuljudski odnosi u školi predstavljaju ključan aspekt formiranja pozitivne i konstruktivne atmosfere koja doprinosi ne samo akademskom, već i ličnom i socijalnom razvoju učenika.

Islam naglašava važnost poštovanja drugih, ljubavi, uvažavanja i zajedništva, nudi smjernice za izgradnju harmoničnih odnosa. Kroz Kur'an i hadis muslimani su pozvani da se u ponašanju rukovode principom dobrote, uvažavanja, poštovanja prema svim ljudima bez obzira na njihov socijalni status, porijeklo ili vjeru. Kur'an ističe važnost međusobnog poštovanja i uzajamnog pomaganja: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.* (El-Hudžurat, 13) Ovaj kur'anski ajet poziva na ravnopravnost, na poštovanje različitosti i na zajedništvo.

Ljubaznost i pažnja prema drugima predstavljaju ključne karakteristike ličnosti muslimana. Od Enesa ibn Malika se prenosi da je Allahov Poslanik, alejhi selam, rekao: "Niko od vas neće biti pravi vjernik sve dok ne bude želio svome bratu ono što želi samome sebi." Poslanik, alejhi selam, poziva na empatiju i ljubaznost, naglašavajući važnost stvaranja prijateljskih odnosa među ljudima. U školskom okruženju to znači da se učenici trebaju međusobno pomagati, biti ljubazni jedni prema drugima, te nuditi podršku i ohrabrenje u izazovima koje

nosi školski život. Islam također naglašava važnost pravednosti i izbjegavanja nasilja. Učenici treba da grade međusobne odnose na temelju poštovanja prava drugih, bez upotrebe nasilja, fizičkog ili verbalnog.

Osobina vjernika je da ne nanosi štetu ni sebi ni drugima, da nastoji širiti mir i ljubav. Islam u konačnici naglašava odgovornost svakog pojedinca za međuljudske odnose. Svaka osoba je dužna da se ponaša prema drugima onako kako bi željela da drugi postupaju prema njoj. Kroz ovakav pristup školska zajednica može postati mjesto gdje vlada međusobno poštovanje, ljubav i podrška, što doprinosi izgradnji zdravih međuljudskih odnosa i pozitivnog općeg društvenog okruženja. Kroz poštovanje, ljubaznost, pravednost i toleranciju, učenici mogu stvoriti školu kao prostor koji ne samo da podstiče akademski, već i moralni i društveni razvoj svakog pojedinca. Nastava islamske vjeronauke ne služi samo za prenošenje religijskih učenja, već i za razvijanje socijalnih i moralnih vještina koje oblikuju međuljudske odnose u skladu sa islamskim principima.

Vjeroučitelji su pozitivni uzori od kojih učenici često uče kroz primjer. Pozitivnim primjerima, pokazivanjem ljubaznosti, poštovanja, pomaganja u nevolji, davanja bez očekivanja, stvaraju kulturu koja promovira dobročinstvo. Islam snažno poziva na to da budemo najbolji uzori drugima kroz vlastite postupke i ponašanje.

Odnosi među ljudima danas su oblikovani mnogim složenim faktorima, globalizacijom, tehnologijom, političkim previranjima, ekonomskim nejednakostima, moralnim i etičkim normama. Iako osnovni principi etike postoje u svim velikim religijskim i filozofskim tradicijama, stvarnost svakodnevnih međuljudskih odnosa često pokazuje duboke razlike u njihovoj primjeni. Tehnologija, posebno internet i društvene mreže, imaju značajan utjecaj na međuljudske odnose. S jedne strane, omogućavaju povezivanje ljudi širom svijeta, učenje o drugim kulturama, širenje empatije i razumijevanja, ali sa druge strane, tehnologija također može dovesti do udaljavanja među ljudima, površnosti

u odnosima i problema kao što je širenje lažnih informacija o drugima. Virtualne interakcije često zamjenjuju stvarne odnose, što proizvodi otuđenost čovjeka od čovjeka.

Društvo se danas suočava sa sve većom ekonomskom i socijalnom nejednakošću, što duboko utječe i na međuljudske odnose. Razlika u bogatstvu i obrazovanim prilikama dovodi do podjela, što može biti uzrok netrpeljivosti i diskriminacije, pa na kraju i društvene izolacije. Siromaštvo i nemogućnost zadovoljavanja osnovnih životnih potreba mogu stvoriti napetosti kako među djecom, tako i među odraslima, čineći međuljudske odnose teškim.

Međuljudski odnosi u školskom okruženju dodatno su opterećeni sve težim porodičnim odnosima. Evidentan je rast stresa kod roditelja zbog nemogućnosti usklađivanja porodičnih i poslovnih obaveza, ekonomskih pritisaka i društvenih očekivanja, što nerijetko narušava porodičnu klimu i prijateljske odnose u njoj.

Unapređenje međuljudskih odnosa u školama zahtijeva zajednički rad učitelja, učenika, roditelja i šire zajednice. Kroz razvoj emocionalnih vještina i otvorenu komunikaciju, saradnju i poštovanje škole mogu postati mjesta gdje se visoko vrednuju dobri međuljudski odnosi, smanjuje nasilje, izgrađuje harmonično i podržavajuće okruženje za sve. Međuljudski odnosi u školi imaju važnu ulogu u stvaranju pozitivnog okruženja koje doprinosi emocionalnom, socijalnom i intelektualnom razvoju učenika ali i cjelokupne zajednice. Kroz prizmu islama, odnosi među učenicima, učiteljima i svim članovima obrazovne zajednice trebaju se temeljiti na načelima poštovanja, suosjećanja, pravde i uzajamnog pomaganja. Samo tako možemo graditi prijateljske podržavajuće odnose među ljudima. Allah dž.š. u Kur'anu kaže: *I pomžite se u dobru i bogobožnosti, a ne u grijehu i neprijateljstvu...* (El-Maide, 2) Budimo primjer iskrenosti u komunikaciji, odgovornosti i poštenja u poslovima, ljubaznosti u svakodnevnim aktivnostima kako bismo dali svoj doprinos uspostavljanju što boljih međuljudskih odnosa.

Prenosi se od Ebu Hurejre da je Allahov Poslanik, a.s., rekao:

„Došao vam je mjesec velikog dobra – ramazan. Uzvišeni Allah vam je naredio da u toku ovog mjeseca postite. U ramazanu se otvore vrata nebesa (Dženneta), zatvore vrata Džehennema, a srditi šejtani bace u okove.“

(En-Nesai)

Prenosi se od Ebu Hurejre da je Allahov Poslanik, a.s., rekao:

„Ko isposti mjesec ramazan, vjerujući i nadajući se nagradi od Allaha, bit će mu oprosteni prethodni grijesi.“

(Buhari)

Prenosi se od Ebu Hurejre da je Allahov Poslanik, a.s., rekao:

„Ako neko izbjegava velike grijeha, pet dnevnih namaza i džuma-namaz su mu iskupljenje od grijeha počinjenih do sljedećeg džuma-namaza, a ramazan je iskupljenje od grijeha do sljedećeg ramazana.“

(Muslim)

Digitalna komunikacija među djecom

Mr. Mevla
Mehanović

Kada se posljednji put dogodilo nešto posebno lijepo u vašem životu, što ste prvo učinili? Pretpostavljamo da je većina vas, nakon zahvalnosti Bogu, odmah požurila podijeliti tu radost s nekim bliskim. Najveće radosti uvećavamo, a najdublje boli umanjujemo kada ih dijelimo s onima koje volimo. No, kako to da odnosi koji nam često donose radost i ispunjenje ponekad postaju naši najveći izazovi? Ovo je jedno od polja ljudskog života na kojem stalno radimo i iznova se preispitujemo. Upravo kroz odnose otkrivamo svoj karakter i suočavamo se s vlastitim slabostima, nastojeći se kontinuirano mijenjati i rasti.

Slika međuljudskih odnosa jednog društva često se ogleda u odnosima među njegovim najmlađim članovima – djecom. Praveći paralelu s tvrdnjom psihoterapeuta da je "dijete simptom porodice", možemo zaključiti da su međuljudski odnosi među

djecom odraz međuljudskih odnosa među odraslim. U savremenom društvu ovaj odraz dodatno se komplicira prisustvom društvenih mreža koje sve više oblikuju način na koji djeca uspostavljaju, održavaju i razumiju međuljudske odnose.

Život čovjeka obiluje različitim interakcijama, a među ključnim aspektima međuljudskih odnosa izdvajaju se međuvršnjački odnosi. Ovi odnosi imaju dubok utjecaj na svakog pojedinca i od presudne su važnosti. U njima se posebno ističe potreba za prihvatanjem i pripadanjem određenoj grupi. Unutar takve grupe mladi dijele zajedničke interese i vrijednosti, ali pokazuju i svoje razlike. Smjernicu za izgradnju zdravih međuljudskih odnosa u svim fazama života daje primjer Muhammeda, alejhi selam, koji je svojim ponašanjem postavio temelje otvorenih, iskrenih i lijepih odnosa, naglašavajući: "Niko od vas neće vjerovati sve dok ne bude volio svom bratu ono što voli sebi." (Muslim) Ako bismo iz bogate poslaničke prakse, koja se odnosi na ovu tematiku, primijenili bar spomenuti hadis, kako u stvarnom, tako i u virtualnom svijetu, zasigurno bismo uočili napredak u međuljudskim odnosima.

Temelj dobrih međuljudskih odnosa leži u efektivnoj komunikaciji. U savremenom društvu, osim osnovne podjele na verbalnu

i neverbalnu komunikaciju, sve više dolazi do izražaja i digitalna komunikacija, naročito kada je riječ o međuvršnjačkim odnosima među djecom.

Kada je u pitanju digitalna komunikacija među djecom, najveći izazov predstavljaju društvene mreže. U posljednjih deset godina provedena su brojna istraživanja o utjecaju društvenih mreža na život mladih. Ta istraživanja naglašavaju štetnosti i koristi društvenih mreža, ali ono što je zajedničko svim istraživanjima jeste da su društvene mreže ostavile značajan trag na kvalitet međuljudskih odnosa. Postale su važan dio svakodnevnog života djece, te oni koji nisu prisutni u *online* svijetu često osjećaju da propuštaju veliki dio života svojih prijatelja. S obzirom na to da je prijateljstvo ključan aspekt u životu svake osobe, a posebno mladih, jer ovaj odnos oblikuje njihov identitet, društvene mreže, iako omogućavaju lakšu komunikaciju i povezivanje, ipak ne mogu u potpunosti zamijeniti pravu socijalnu interakciju.

Odrastanjem djeca prolaze kroz specifične faze razvoja, u kojima usvajaju emocionalne, psihološke i moralne sposobnosti. U tom procesu djeca, također, razvijaju sposobnost da prepoznaju razliku između stvarnog svijeta i onoga što je medijski prikazano. Prema Spitzeru (2015), djeca mlađa od 12 godina najrizičnija su za pojavu negativnih posljedica usljed korištenja društvenih mreža. On smatra da djeca zamjenjuju vršnjačke i međuljudske odnose internetskim platformama, što može dovesti do promjena u dijelovima mozga odgovornim za društvene interakcije. Spominje i opasnost društvenih mreža u stvaranju idealizirane slike o sebi, koju želimo prikazati na internetu.

Iz navedenog je jasno da se djeca prilikom korištenja društvenih mreža suočavaju s brojnim opasnostima, uključujući pritisak da se natječu u tome ko će izgledati ljepše, ko će biti pametniji ili smješniji. Ovaj pritisak može značajno narušiti njihovu autentičnost i samosvijest, jer su previše usmjereni na vanjski izgled i dojam koji ostavljaju na druge, umjesto da razvijaju svoje unutrašnje vrijednosti i prave osobine. Ovakav pristup, usmjeren na površinske aspekte, potiskuje bezbrižnost i nježnost koje bi djetinjstvo trebalo

nositi, a koje su neprocjenjivo važne za zdrav emocionalni razvoj.

Iako društvene mreže donose brojne izazove, one su neizostavan dio stvarnosti u kojoj odrastaju naša djeca. Slijedeći upute islamske tradicije da "odgajamo djecu u skladu sa vremenom u kojem žive", ne možemo ih izolirati od tih pojava. Ipak, važno je da odgovorno pristupimo ovom pitanju i podučimo ih ispravnim načinima korištenja društvenih mreža i odgovornom ponašanju na njima.

Važno je podučiti djecu o postavljanju vremenskih ograničenja kada koriste društvene mreže, jer prekomjerna upotreba može ih emocionalno udaljiti od stvarnih osoba u njihovom životu. Također, potrebno je da razumiju kako društvene mreže funkcionišu, jer sadržaj koji vide nije slučajna – algoritmi određuju šta će im biti prikazano, a oni nisu uvijek svjesni tih mehanizama. Zbog toga je ključno da ih naučimo da obrate pažnju na sadržaj koji istražuju, jer će im se sličan sadržaj nastaviti nuditi. Također, moramo ih upozoriti na mogućnost "pasivne konzumacije sadržaja" i pomoći im da postanu svjesni svega što objavljuju, kako bi sačuvali svoju privatnost i odgovornost prema sebi. I, na kraju, podučiti ih kako odgovorno komunicirati na društvenim mrežama, odnosno da budu svjesni da svaka riječ, iako napisana, nosi istu odgovornost kao kada bi bila izgovorena licem u lice – odgovornost prema ljudima, ali i prema Bogu.

Društvene mreže, iako mogu biti koristan alat za učenje i održavanje međuvršnjačkih odnosa, trebaju biti pažljivo kontrolirane kada se koriste kao sredstvo za unos noviteta i zabave u život djece. Međutim, nikako ne smiju postati zamjena za stvarne susrete na igralištima i istinske radosti odrastanja, koje uključuju bezbrižnost i stvaranje dubokih, stvarnih veza među mladima.

Nadamo se da će mlađe generacije napraviti distancu od negativnih obrazaca starijih, te da će se usmjeriti prema kvalitetnoj i odgovornoj komunikaciji na društvenim mrežama, koristeći ih na način koji će doprinositi njihovom ličnom razvoju i pozitivnim društvenim promjenama.

Putnik i ramažanski post

Ehlimana
Suljić

Hvala pripada Allahu, dželle šanuhu, salavat i selam neka su na Njegovog poslanika, Muhammeda, alejhi selam, njegovu porodicu i ashabe.

U mjesecu ramazanu su velike blagodati za vjernike i vjernice. U ovom mjesecu je počela Objava, u njemu se ispunjava islamski šart – post, desile su se značajne bitke u povijesti islama. Sve ovo čini mjesec ramazan vrlo bitnim kod muslimana. To je prilika da se učini veliko dobro kroz ibadete, a najbolje što se može učiniti u ovom mjesecu jeste da se posti. Ali zbog određenih okolnosti dužnost posta se ne odnosi na određene grupe kao što su putnici.

Jedan od propisa ramažanskog posta je vezan za post musafira ili putnika, osobu koja je pošla iz svoga mjesta u drugo mjesto, koje je udaljeno 90 km ili 18 sati pješačkog hoda. Ako se radi o istinskoj potrebi da osoba putuje u toku mjeseca ramazana, onda ona ima izbor - olakšicu da ne posti.

Uzvišeni Allah je rekao: (...) *a onome od vas koji je bolestan ili na putu bude, toliko drugih dana (...)*¹

Putniku je dozvoljeno da prekine post tek kada napusti svoje mjesto, jer je tako postupao i Muhammed, alejhi selam, kada je putujući sa ashabima dobio vijest da ljudi teško podnose post. On je prvi prekinuo post, a to su zatim učinili i ashabi. Isto tako u ajetu se ne preciziraju poteškoće na koje nailaze putnici.

Džabir, radijallahu anhu, prenosi: „Resulullah, alejhi selam, otišao je do Meke u ramazanu prve godine oslobođenja Meke, postio je dok nije stigao do mjesta Kera-il-Ganim. Ljudi su, također, postili s njim. Tada je zatražio čašu vode, podigao je tako da su je ljudi vidjeli, ispio je vodu i poslije toga su mu rekli: 'Neki ljudi su postili', a on će na to: 'Neposlušnici, neposlušnici!'”²

Ulema smatra da je post musafira (putnika) mekruhi-tahrimen ukoliko ga slabi.

1 El-Bekare, 184.

2 Muslim, Tirmizi.

Poslanik, alejhi selam, kaže: „Onaj ko posti a izlaže sebe propasti je poput onog koji jede i boravi u svome mjestu.”³

Jedne prilike Muhammed, alejhi selam, je ugledao grupu ljudi koji su se okupili oko jednog čovjeka praveći mu hladovinu pa je upitao: „Šta je to?” Prisutni su odgovorili: „On je postač.” Poslanik, alejhi selam, je rekao: „Post na putovanju nije dobročinstvo.” Ovo se svakako odnosi na one situacije kada postač osjeća veliki napor ili kada treba pomoć od drugih ljudi da upotpuni svoj post.

Putovanje je Kur'anom precizirano opravdanje kojim se obaveza posta prolongira do prestanka ovog razloga. Razdaljina od 90 kilometara tretira se razdaljinom čije prelaženje ima status putovanja na kojem je dozvoljeno koristiti olakšice predviđene za slučaj putovanja. Osoba koja koristi olakšicu da ne posti tokom putovanja ne bi trebala javno jesti ni piti, jer to može djelovati izazovno i negativno na postače ili bar neke od njih. Uz to, može se smatrati i javnim nipodaštavanjem ramazana.

Musafir ima pravo koristiti olakšicu da ne posti tokom putovanja te da naposti propuštene dane, ali dio ajeta: *a da postite, bolje vam je*, mnogima je bio razlog da ipak poste ukoliko su mogli izdržati. Ipak, poznato je da se ovaj dio ajeta odnosi na *one koji ga teško podnose*, a ne veže se direktno za postača dok je na putu. Konstrukcija da je bolje postiti, može se razumijeti kao veliko dobro koje je u postu, gdje se nalazi bereket. Ovdje se može govoriti i o elementima odgoja volje, jačanju mogućnosti, zdravstvenim aspektima itd.

3 Ibn Madže, Tirmizi.

Od Enesa b. Malika se prenosi da je rekao: „Putovali smo s Poslanikom, alejhi selam, pa postači nisu zamjerali onima koji su mrsili niti su oni zamjerali postačima.”⁴ Smatra se da je onima koji imaju snage propušteno da poste, dok je onima koji osjećaju slabost zbog posta na putovanju bolje da prekinu post.

Dani u mubarek-mjesecu ramazanu su posebni. Iako će postom u drugim danima otkloniti svoj dug, musafir neće dostići vrijednost propuštenog dana, jer su ramažanski dani takvi da se ne mogu uporediti sa danima u bilo kojem drugom mjesecu.

Oni koji preferiraju post putnika se pozivaju na samopreispitivanje zdravstvenog stanja i teškoće puta, čime se određuje hoće li prihvatiti olakšicu ili ne. Ovo je često i stav uleme koja daje odgovore na pitanja o postu kod putnika. Ovaj odgovor je usko vezan sa olakšanim putovanjem danas. I tome se i pribjegavalo u odgovorima.

Allah, dželle šanuhu, kaže: (...) *a onaj ko bude bolestan ili na putu, neka isti broj dana naposti. Allah vam želi lahkoću, a ne da poteškoća imate.*⁵

Ovo je glavno pravilo ovog propisa u cjelini. U svemu se osjeća olakšica, a ne poteškoća. Vjernik nekada može biti spriječen u izvršavanju svojih obaveza, ali tu je rješenje koje je uvijek u njegovu korist. Ako ne može postiti, napostit će čim nastanu uslovi za to. Ako ni to ne može, nahranit će siromahe. Tako da je vjernik uvijek u dobroj hvala Allahu Uzvišenom!

4 Buharija i Muslim.

5 El-Bekare, 185.

Keffaret i fidja

Mr. Abdulah-ef.
Husić

Post mjeseca ramazana zauzima posebno mjesto u životu vjernika. To je jedan od temeljnih ibadeta u islamu, kako nas je u poznatom hadisu podučio Allahov Poslanik, alejhi selam, kada je rekao da se islam temelji na pet stubova, a jedan od njih je post mjeseca ramazana. Motiv više za takvo njegovo pozicioniranje u životu vjernika je i posebna nagrada kod Gospodara za ovaj ibadet, kao što se navodi u hadisi-kudsijji: "Sve što čovjek uradi njegovo je, izuzev posta. On je Moj i Ja ću za njega posebno nagraditi. On ostavlja hranu i prohtjeve zbog Mene." (Buharija i Muslim).

Zbog ovih činjenica i brojnih drugih benefita koje post sa sobom donosi, o čemu imate priliku čitati i u ovom edukativnom magazinu, vjernici se istinski trude da i ovaj njihov ibadet bude izvršen na najljepši i najbolji mogući način. Međutim, naš životni put je takav da postoje situacije u kojima nismo uvijek u mogućnosti da ibadet posta izvršimo u propisanom vremenu. To su situacije koje spadaju u kategoriju opravdanih, poput trenutne bolesti, putovanja, trudnoće ili dojenja i sl., kada su vjernici oslobođeni ramazanskog posta, ali nisu oslobođeni da propuštene dane posta nadoknade.

Međutim, postoje i druge dvije kategorije osoba koje propuštaju ramazanski post: oni koji neopravdano propuste ili prekinu svoj post i oni koji potpuno propuste postiti tokom ramazana zbog teške bolesti ili starosti, bez izgledne nade da će te dane moći nekada napostiti. Za ove dvije skupine Uzvišeni Gospodar je, iz Svoje milosti, ostavio mogućnost da i oni osjete bar neke blagodati ovoga blagoslovljenog mjeseca i na taj način zasluže obećanu nagradu kod svoga Gospodara. Te dvije mogućnosti su *keffaret* i *fidja*.

Keffaret – iskupljenje ili kompenzacija

Kao vid ohrabrenja vjernicima koji su počinili loše djelo, Allah, dželle šanuhu, kroz Kur'an nudi jedan veoma važan princip iskupljenja ili kompenzacije pod imenom *keffaret*. Jezički *keffaret* je oblik glagolske imenice *el-kufr* (prekrivanje) u značenju iskupljenje. Imam Zamahšeri u *El-Keššafu*, tumačeći 45. ajet sure El-Maida, kaže da je *keffaret* dobro djelo kojim Allah, dželle šanuhu, onome ko ga učini briše loša djela. Ovo kur'ansko načelo nalazimo u 114. ajetu sure Hud: *Dobra djela zbilja nište ona hrđava*.

U šerijatskom pravu *keffaret* je i jedna vrsta ovozemaljskog iskupljenja za namjerno, neopravdano, izostavljanje ili prekidanje posta dana ramazana. Naime, ukoliko osoba bez opravdanog razloga, a i pored jasno potvrđene zabrane skrnavljenja ibadeta ramazanskog posta, učini nešto što će post prekinuti (konzumiranje hrane i pića, spolni odnos...), obavezna je da, pored obaveznog pokajanja i traženja oprost od Uzvišenoga i napaštanja propuštenog dana, izvrši i dodatno iskupljenje, kao vid sankcije, koje se naziva *keffaret*. Ova vrsta iskupljenja je s jedne strane kazna, s obzirom da je njena obaveza zbog učinjenog prijestupa, dok je s druge strane i ibadet s obzirom na njeno izvršenje, jer čin izvršenja je jedan od ibadeta.

Šerijatski propis za izvršavanje *keffareta* podrazumijeva jedan od tri načina:

- osloboditi roba
- postiti dva mjeseca uzastopno
- nahraniti šezdeset siromaha

Dokaz za to nalazimo u hadisu Allahovog Poslanika, alejhi selam, koji prenosi Ebu Hurejre, radijallahu anhu, a bilježi imam

Buharija: "Došao je neki čovjek Allahovom Poslaniku i rekao mu: 'Upropašten sam, Allahov Poslaniče!' 'A šta te je to upropaštalo?' - upita ga Poslanik. 'Imao sam odnos sa ženom po danu u ramazanu.' 'Možeš li osloboditi roba?' - upita ga Poslanik. 'Ne' - odgovori mu čovjek. 'Možeš li postiti dva mjeseca uzastopno?' - pita dalje Poslanik. 'Ne' - odgovori čovjek. 'Imaš li čime nahraniti šezdeset siromaha?' 'Nemam' - odgovori čovjek. Potom je Poslaniku, alejhi selam, donesena posuda u kojoj je bilo oko petnaest sa'a hurmi. 'Evo, podaj to kao sadaku' - reče mu Poslanik. 'Je li na siromašnije od nas? Nema u ovom mjestu niko ko je u većoj potrebi od nas.' Poslanik se tada nasmijao da mu se ukazala bjelina zuba, a onda reče: 'Idi i nahrani njima svoju porodicu!'"

U navedenom hadisu jasno je naznačen i redoslijed izvršenja *keffareta*. S obzirom da prvo iskupljenje navedeno u nizu - oslobađanje roba u vremenu u kojem živimo nije moguće izvršiti, obaveza *keffareta* se izvršava na jedan od dva načina: postom dva mjeseca uzastopno, ili, ukoliko to nismo u mogućnosti, dužnik je dužan nahraniti šezdeset siromaha. Iznos hrane za jednog siromaha odgovara iznosu *sadakatul-fitra* za jednu osobu. Ukoliko bi osoba imala više ovakvih prestupa u toku ramazanskog posta, dovoljno je da izvrši jedan *keffaret* koji apsorbira ostale.

Fidja – iskup ili otkup

Fidja je još jedna institucija spomenuta u Kur'anu, veoma slična *keffaretu*, a predstavlja specifičnu formu iskupljenja u slučaju kada su vjernici trajno spriječeni i onesposobljeni izvršiti obred posta. Jezički *fidja* je u arapskom jeziku infinitiv glagola *feda – jefdi* koji ima značenje iskup, iskupljenje ili otkupnina.

U šerijatskom pravu *fidja* predstavlja vid alternative obavezi posta. Taj vid je spomenut u 184. ajetu sure El-Beqara: *A oni koji s mukom velikom poste, otkup je da siromaha nahrane. A ko da više otkupa, toliko bolje za njega*. U tefsiru Kur'ana od Ibn Abbasa nalazimo tumačenje da se sintagma *oni koji s velikom mukom poste* odnosi na osobe u dubokoj starosti, koje teškom

mukom podnose post i za koje ne postoji nada za promjenu stanja u budućnosti. Analogno tome, šerijatski pravници se slažu da se ovo odnosi i na osobe koje boluju od trajne, teške bolesti koju bi post učinio još težom. U oba slučaja osnovni princip jeste trajnost navedenog stanja.

Izvršenje *fidje* slično je izvršenju *keffareta*. Naime, osoba koja spada u jednu od dvije spomenute kategorije koje će izvršiti ovu vrstu iskupljenja dužna je da za svaki propušteni dan posta nahrani jednog siromaha. Iznos hrane za jednog siromaha, također, odgovara visini *sadakatul-fitra*.

Za kraj, važno je napomenuti još dvije stvari. Prva je visina *sadakatul-fitra*. Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini svake godine određuje visinu *sadakatul-fitra*, najčešće u tri kategorije, zavisno od imovinskog stanja samih vjernika. Druga stvar je vezana za korisnike *keffareta* i *fidje*. To su osobe koje spadaju u kategoriju siromaha i nevoljnika. Svako onaj ko je obavezan da ispuni *keffaret* i *fidju* dužan je da uloži napor da pronađe takve osobe ili da uplatom preko institucije, u našem slučaju, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, izvrši svoju obavezu.

Džamija - izvor smiraja i duhovnosti

(adabi, pohvalne radnje tokom boravka u džamiji)

Hafiz Merif-ef.
Đulović

Džamije su Allahove kuće i izvor smiraja i duhovnosti, te je stoga u njima neophodno iskazivati duboko poštovanje i odnositi se prema njima s poštovanjem. Džamije su simboli bratstva i zajedništva u islamu.¹

Riječ *džamija* u jezičkom smislu označava mjesto okupljanja, a terminološki se definira kao mjesto gdje se ljudi okupljaju radi zajedničkog ibadeta. *Allahova kuća* je naziv koji u sebi sadrži veličinu i značaj džamije. Muslimani grade, podižu džamije iz ljubavi prema Uzvišenom Gospodaru i slijedeći sunnet Poslanika, alejhi selam. Gradeći prostor u kojem će zajednički ibadet činiti, želja im je steći veliko dobro, osigurati trajni hajrat koji će svjedočiti vjeru i poslije njihove smrti.

Allahova kuća nije obična građevina, to je mubarek-prostor kojem se pristupa s velikim poštovanjem. U ovom tekstu ćemo istaći neke adabe – pohvalne postupke – prilikom odlaska i boravka u džamiji.

- Nakon uzimanja abdesta lijepo je da se obučemo primjereno posjeti Allahovoj kući.
- Prije samog polaska u džamiju lijepo je proučiti dovu koju je Poslanik, alejhi selam, često učio: *Gospodaru naš, osvijetli moje srce nurom, i osvijetli moj vid nurom, i moj sluh osvijetli nurom, i moju lijevu i desnu stranu osvijetli nurom. Podari mi ispod mene nur i iznad*

¹ Islam kroz hadise, tom II, str. 290.

mene nur, ispred i iza mene nur i molim Te za potpuni nur. (Muttefekun alejhi)

- Do džamije treba hoditi odmjerenim korakom, ne žuriti. Nije pohvalno žuriti ni u momentu ako smo kasno krenuli pa strahujemo da ćemo zakasnuti na početak namaza. Poslanik, alejhi selam, je savjetovao ashabe da u džamiju dolaze mirnim korakom i pristupe namazu kada stignu, te da naklanjaju ono što su propustili. U žurbi teško možemo postići zadovoljavajući stepen skrušenosti u namazu, a moguće je da uznemirimo i ostale džematlije.
- U opisu nekih džamija koje su ranije građene nalazimo podatak da su ponekad ulazna vrata bila veoma niska, mnogo niža nego što je to bilo uobičajeno na drugim građevinama. Ulazak na takva vrata morao je biti pognute glave, skrušeno. Nije primjereno ulaziti u Allahovu kuću gorđo i nadmeno.
- Obuću treba ostaviti na predviđeno mjesto i težiti da u svemu, pa i u ovom naizgled jednostavnom postupku, pridonosimo održavanju reda, sklada i ljepote u džamiji.
- U džamiju ulazimo desnom nogom i pri tome učimo dovu: *Gospodaru naš otvori mi vrata Svoje milosti.*
- Poslanik, alejhi selam, je tražio da se prilikom boravka u džamiji pokaže smirenost i skrušenost te je upozoravao ashabe na postupke koji bi to mogli narušiti. Posebno je ukazivao

na potrebu iskazivanja pažnje prema drugima koji su u džamiji. Jednom dok je bio u itikafu čuo je kako neko naglas uči Kur'an pa ga je opomenuo riječima: "Budite pažljivi! Svi vi razgovarate sa svojim Gospodarom. Nemojte jedni druge uznemiravati. Nemojte povisivati ton prilikom učenja Kur'ana ili obavljanja namaza u odnosu na druge." (Ebu Davud) Ovakvo skretanje pažnje na učenje Kur'ana jasno ukazuje kakav treba biti i sav ostali razgovor u džamiji.

- Imam je osoba koja predvodi namaz u džematu i daje nam uputstva prilikom priprema za namaz ili kako da postupamo u drugim situacijama dok boravimo u džamiji. Uputstva koja dobijemo od imama ili druge odgovorne osobe potrebno je ispoštovati.
- Nakon ulaska u džamiju sjest ćemo na slobodno mjesto, okrenuti se licem prema Kibli i skrušeno ćemo, uz ibadet (zikr, učenje dova), sačekati vrijeme namaza.
- Redanje u safove je važan dio pripreme za namaz. U džamiji nema rezerviranih mjesta, ali to ne znači da ne postoji red. Poslanik, alejhi selam, je tražio da uz imama, odnosno odmah iza imama, stanu učenjaci i oni razboriti. (Muslim) Lijepo je da ostali dio safa prepustimo starijim. Na taj način smo starijima od sebe iskazali poštovanje slijedeći riječi Poslanika, alejhi selam, koji je poručio da "nije od nas onaj koji ne pokazuje milost prema mlađima i poštovanje prema starijim". Tokom mjeseca ramazana prisutno je mnogo više džematlija u našim džamijama, posebno na teravijah-namazima. Ukoliko imamo namjeru da klanjamo osam rekata teravijah-namaza, onda je najbolje da ostanemo u posljednjem safu, jer na taj način prilikom izlaska nećemo remetiti džematlije koji ostaju da klanjaju svih dvadeset rekata.

- Jedan od ukrasa ramazana su ramazanske mukabele. Slušanje učenja Kur'ana je posebno vrijedan ibadet. Tokom mukabela slušamo i pratimo učenje Kur'ana, ne razgovaramo. Sjest ćemo po mogućnosti okrenuti prema Kibli. Mushaf ćemo podignuti naspram prsa i koliko je moguće više zadržati skrušenost. Treba izbjegavati pružanje nogu, preveliko naslanjanje na zidove i stubove, a posebno treba obratiti pažnju da ni u kom slučaju ne spuštamo Mushaf na pod, na tlo.

- Nakon obavljenog ibadeta u džamiji u miru, tišini i skrušenosti izlazimo iz džamije. Prije toga, sve ono što smo koristili u džamiji vratiti ćemo na njegovo mjesto (Mushaf, tespih, stolicu). Na taj način ćemo poštivati red koji je uspostavljen u džamiji.
- Posebno je važno voditi računa o čistoći džamije. Biti na hizmetu džamiji je iznimno vrijedno djelo. Poslanik, alejhi selam, je pazio ljude koji su se brinuli o održavanju čistoće džamije. Biti dio grupe koja je spremna očistiti džamiju nije posao koji nam ne dolikuje, naprotiv. Biti na hizmetu u džamiji je prije svega dobro djelo i velika čast. Time služimo i održavamo Allahovu kuću. U našem hizmetu džamijama je veliko dobro. Enes ibn Malik veli: „Ko u džamiji zapali svjetiljku meleki i nositelji Arša neprestano mu traže oprost sve dok u džamiji traje to svjetlo.“
- Iz džamije izlazimo lijevom nogom i kako nas Poslanik, alejhi selam, uči lijepo je da proučimo dovu: *Allahu moj, molim Te za Tvoju nagradu.*

Najljepši ukrasi džamije su džematlije. Budimo dio tih ukrasa. Posjećujmo Allahove kuće uvijek svjesni veličine prostora u kojem se nalazimo. Čuvajmo hurmet, svetost džamije. Pazimo na svoje postupke. Budimo od onih koji grade, čuvaju i održavaju džamije, steći ćemo tako veliko dobro na oba svijeta.

Ramazan i nakon ramazana*

Hifzija
Sulkić

Za sve muslimane svijeta mjesec ramazan doista predstavlja vremensko razdoblje u toku godine koje posjeduje posebnu čarobnu moć, ostavljajući snažno psihološko djeinstvo na pojedinca koji se u tom mjesecu posvećuje ibadetu i duhovnim vrijednostima islama. Naravno, mnoge okolnosti mu daju takvo obilježje. U njemu je najodabranija mubarek noć - Lejletul-Kadr, u kojoj je Muhammed a.s. počeo primati Božju Objavu. Te noći otvorena je nova stranica ljudske povijesti: započeta je nova epoha u razvoju ljudske misli, te pogledu na čovjeka, društvo i historiju. Zbog toga je ovaj mjesec posebno blagoslovljen, zbog toga on uvijek iznova zrači istim onim svjetlom koje je zasjalo u noći Kadr, prije četrnaest vjekova. Svjetlom koje zagrijava, okrijepljuje i usmjerava ljude prema Bogu.

Ramazanska klima je klima pobožnosti koja se na razne načine i u različitim vidovima manifestira. Mnogi ljudi dolaze tobe i trude se da barem za vrijeme ramazana ne griješe, Akšamlučari prestaju piti, džamije su prepune, Kur'an se naveliko uči, drže vazovi, pomaže sirotinja i daju prilozima za potrebe vjerskog života.

Ljudi se međusobno posjećuju, priređuju se iftari, obilaze bolesnici, čine se razni hajrati, kako za žive tako i za umrle - jednom riječju, poduzimaju se razne plemenite akcije.

Ali, valja zamijetiti činjenicu *da naše ukupne islamske dužnosti ne prestaju svršetkom ramazana* - kako to mnogi među nama, nažalost, pogrešno misle. Pojednostavljeno kazano, islamski život ne traje samo mjesec dana. Ne može se, tokom ramazana, istrajavati u ibadetu i uzdržavanju od harama a odmah nakon njega nastaviti po starom. Islam se živi čitavog života. Ramazanom ne iskupljujemo svoj uhodani nehaj prema onome čime nas Allah dž.š. duži tokom godine. Ramazan je tek vid intenzivnije duhovne komunikacije sa Svevišnjim, koju istinski musliman teži održavati sve do konačne Azrai-love posjete.

* Hikmet: list za vjersko-teološka i kulturno-historijska pitanja (Tuzla), God. 12, br. 1-2/112-113 (januar-februar 1998), str. 3.

Dova

Rabbenā ātinā fid-dunjā ḥaseneten we fil-āhireti ḥaseneten
we qinā ‘azāben-nār. Rabbenagfir lī we li wālidejje we
lil-mu’minīne wel-mu’mināti jewme jeqūmul-ḥisāb.

Gospodaru naš, podari nam svako dobro na ovom svijetu i svako
dobro na budućem svijetu i sačuvaj nas patnje u vatri.

Gospodaru naš, oprosti meni, roditeljima mojim, vjernicima
i vjernicama na Dan kada se račun bude polagao.

...

Sve je kazano u samo nekoliko riječi dove
koju učimo na svakom namazu.

Ne postoji ništa što bi čovjek dodatno mogao poželjeti.

Dobro na ovom svijetu, dobro na ahiretu
i spas od džehenemske vatre.

Toliko su jake prve riječi dove pa nastavljamo priznanjem da
svojim životom ne možemo zaslužiti njeno ispunjenje. To možemo
postići samo ako dobijemo oprost Milostivog, Samilosnog.

I ne zaboravljamo roditelje naše. Dobro na oba svijeta vezano je i
za naš odnos prema roditeljima. Čuvajmo ih i činimo dove za njih.

I nema uspjeha, nema dobra, nema spasa u sebičnosti i
zanemarivanju drugih. Ova dova nas uči da sebičnost nije put
uspjeha. U njoj molimo za sebe, roditelje, vjernike i vjernice,
za oprost svima nama na Dan kada se račun bude polagao.

I čuvajmo svoj namaz. Kad budemo učili ove dove, sjetimo se njihovog
značenja. Neka plemenite riječi poteku iz dubine našeg srca. Iskreno.

Uzvišeni Allahu, podari nam ljubav i predanost
onih koji svoj namaz čuvaju,

koji Te za dobro ovoga i onoga svijeta iskreno mole,

koji se roditelja svojih u dovi sjećaju,

i vjernike i vjernice ne zaboravljaju,

koji sigurnost na Sudnjem danu samo od Tebe traže i

koji se od razbuktaleske džehenemske vatre
u okrilje Tvoje sklanjaju. Amin.

www.muftijstvotz.ba